

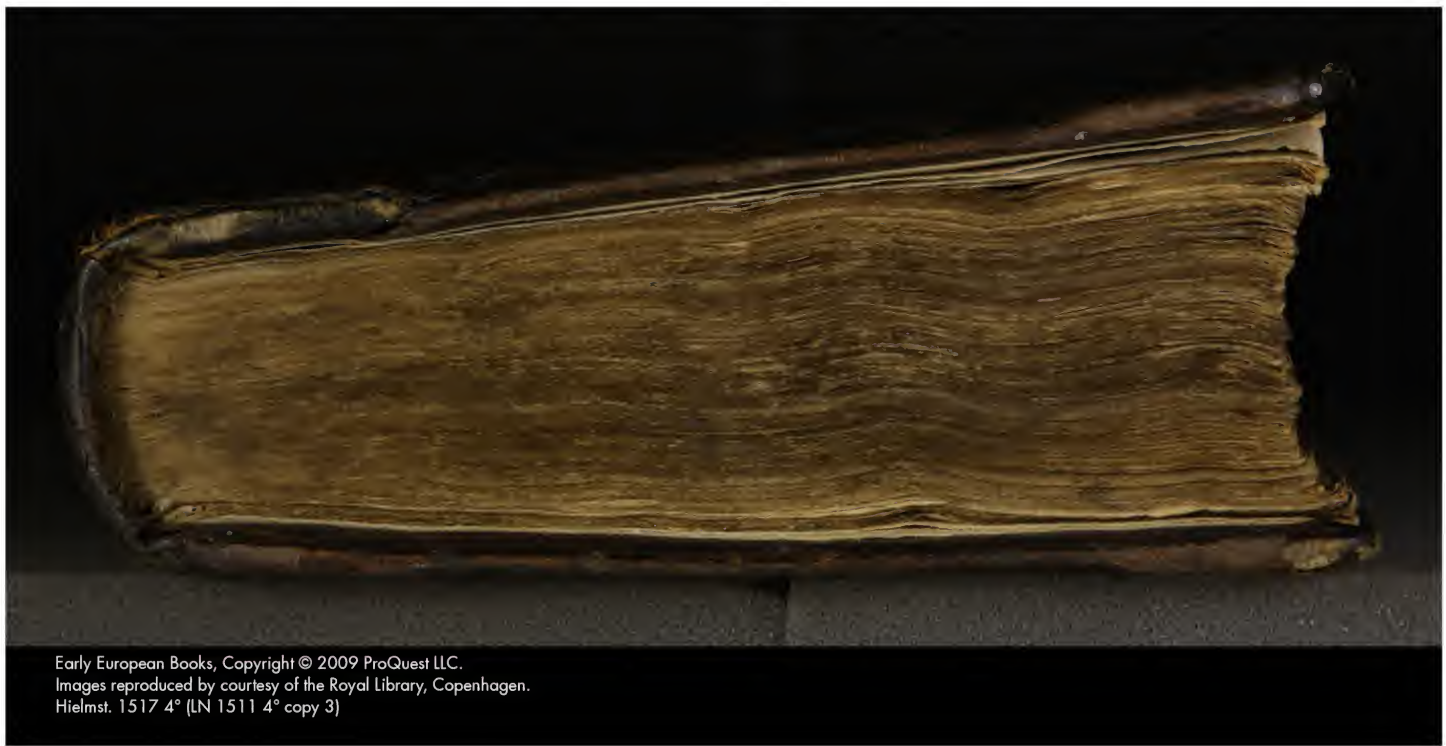
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1517 4° (LN 1511 4° copy 3)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1517 4° (LN 1511 4° copy 3)

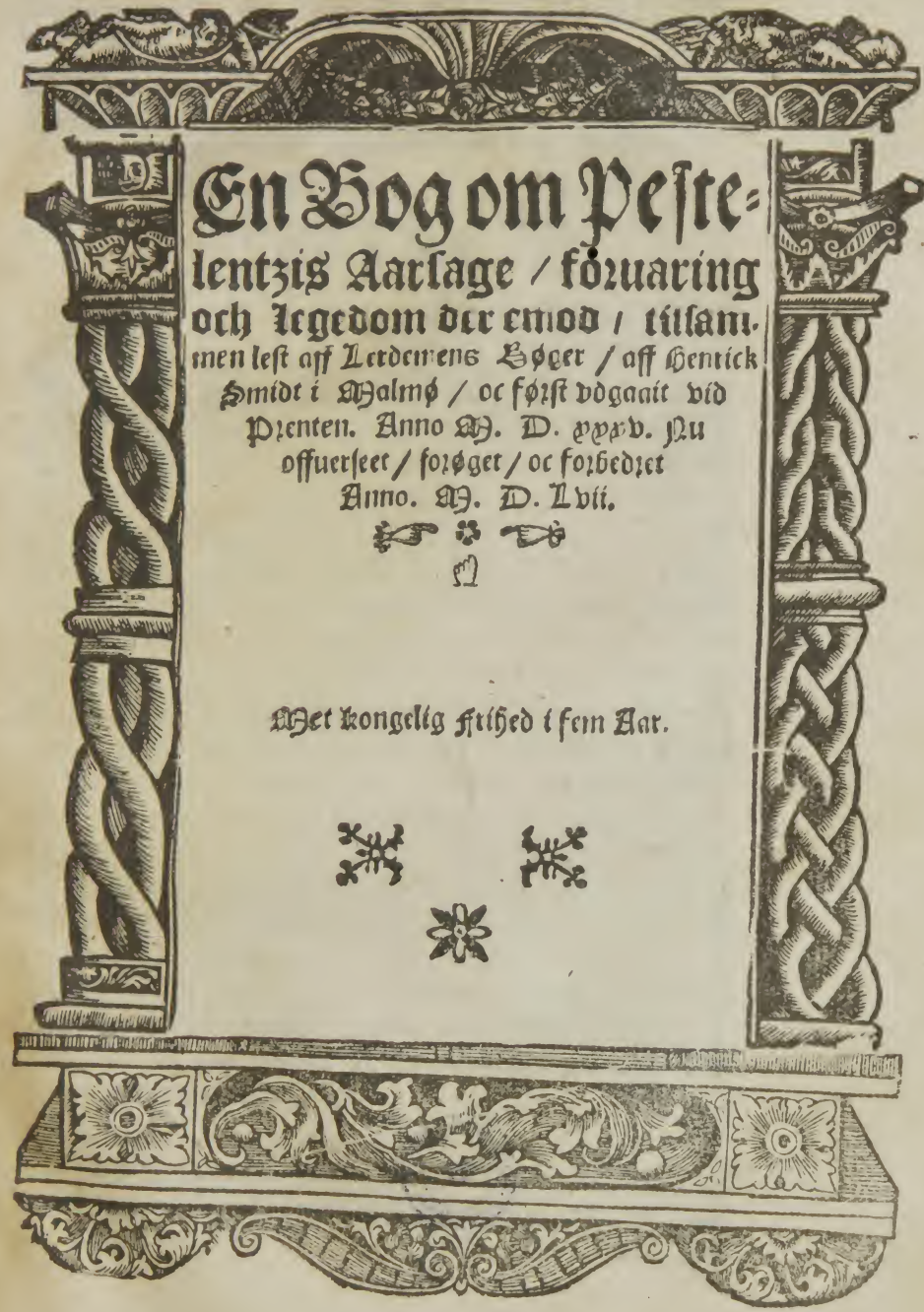
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1517 4° (LN 1511 4° copy 3)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1517 4° (LN 1511 4° copy 3)

Vt valeas medicina docet, quò munere manus,
Largiri regum nullius astra potest.
Quis neget ante diem multos perijsse supremum,
Quòd medica tangi nò potuerit manu.

1517

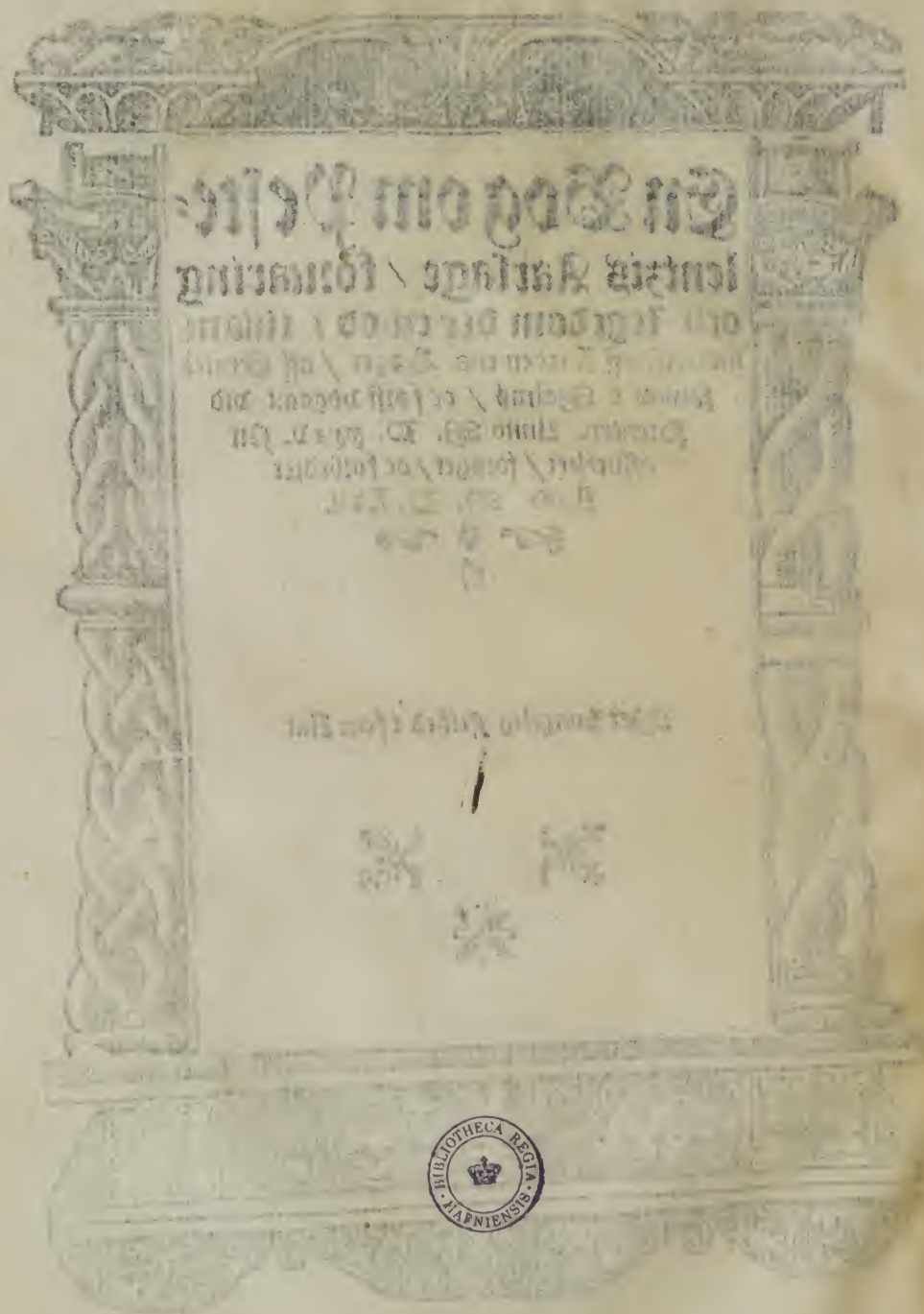
En Bog om Peste-
lentzis Aarslage / förvaring
och Igedom der emod / tillsam-
men lest aff Lærdemans Bøger / aff Henrick
Smidt i Halmø / oc først vdgaaet ved
Prenten. Anno M. D. xxxv. Nu
offuerseet / forøget / oc forbedret
Anno. M. D. Lvi.

Med kongelig fritid i fem Aar.

LN 1505
lx 2

1517
Erlig och velbyrdig Mand Claus
Vene til Seltberg / Prouest vdi Lund /

Kongelige Høiættis Råd / i dæder leg
Henrick Smit vdi Helsing lücke och julehid /

Desligist min ydmyge, villige uamke giff
min fattige formue nu og alne.

Rære Claus synderlig gode ven oc fadder /
I vide vel at der findis mange sieler i den
hellige scrifte / oc serdelis vdi den. ii. Mose
Bog vdi det v. oc ix. Cap. oc vdi den iii.
Mose Bog. vdi det xvi. Cap. oc vdi den
iiii Mose Bog. xxviii. Cap. Desligist oc
vdi den i Kongernis Bog vdi det viii. Cap: At
Pisces lencze er en besynderlig Guds straff och vrede / mit hui
ken hand straffer dem som hannem oc hans hellige ord / for
acte / oc hannem vdi all wgudelighed met store gressue syn
der høylige forspørne. De effterdi at denne er en besynderlig
Guds straff / da fördriuffis hand tuende maade. Føist at
mand giffuer sig aldelis indtil Gud / oc bekender oc angter
sin synd / dog icke som Cain / Judas / och andre haffue
giort. Men mand skal oc forlade sig paa Guds Naade oc
miskundhed / saa at hand vil vere off naadig oc barmhert
tig for hans elskelige Sønns Ihesu Christi skyld / som er
vor frelsere oc Talsmand hoesst Gud. Det andet er / at
mand skal sette alle ting vdi Guds hand oc bruge saa de
middel som han der til skaffet haffuer / som er Lagedom.
De naat som vi saaledis handle / da gaar det vel til / I
huorledis det gaar til met off / naat som det gaar effter den
enige Guds forsyn oc vilie.

Kære Claus synderlige gode ven. Føi end leg noget
ydermere handler vdi denne min Bog / vil teg her beskriffe

A li

ue huad

Faartalen.

Ie huud Pestilentze er / Som Lagerne hende bescriffue.
 Pestilentze er en ond kaalde siuge som kommer aff ont
 forgiftigt Væder oc luct / aff hulleket Menniskens natu-
 re oc Blod forderffuit / Och naar som Mennisken drager
 den onde forgiftige luct ind vdi sig vdi sin Ande/da gaar
 hund ind i Hierttet der bliffuer saa der aff forgiftuit oc be-
 fengit / och naar som ich Menniske er saa befengt / da for-
 giftuet siden det ene det andet.

Kiere Claus synderlige gode wen. Huorledis det
 ene befengde Menniske forgiftuet det andet / oc Huorledis
 de som befengde ere skulle skicke och holle sig / Scriffuer
 Doctor Morthen Luther saare herlige vdi den Bog / om
 mand maa fly for døden oc Pestilentze/hulleke hans raad
 oc lardomme saare nøttelige ere / thi vil ieg dem her indfø-
 re/oc dem bruge til en fortale vdi denne min Lagebog om
 Pestilentze oc æder/hues ord saa lyde.

Doctor Morthen Luthers raad om Pestilentze.
 Somme synde forsaare paa den høgre side oc ere formegit
 dierffue oc driktige / friste oc forsoge Gud/och lade alting
 staa och fare / och foracte det som de skulle hielpe dem met
 mod Døden eller Pestilentze oc anden siugdom/som ere /
 Viter oc lægedom/oc ville icke bruge dem / oc de sky huer-
 ken sted eller Personer / som ere befengde oc forgiftne met
 Pestilentze/men de dricke / doble oc collatie met dem / oc
 der met ville de beuise at de ere frimodige/driktige oc wfor-
 serede / oc de siige saa. Det er Guds straff/vil hand beuare
 mig for Pestilentze/ da giør hand det vel / vden alle viter
 oc lægedom.

Saadant er icke at lyde oc tro Gud/ men at friste och
 forsoge hannem. Thi Gud haffuer skaffet lægedom/ oc giff-
 uit oss fornytt til at forrestaa vort Legeme / oc der met be-
 uare/ at det kand være karst oc helbrede/ oc leffue saa lenge
 Gud vil. Huo som nu saadant icke bruger / der met hand
 vel maats

Faartalen

Vel maatte oc kunde / vden sin Nestis skade oc forspimmelse
hand forkaster selff sit Liff / oc see sig vel til / at hand findis
icke at vere sin egen Mandræbere for Gud.

Thi met denne viis motte oc nogen met samme skel for
sinna oc foracte Mad / Pl / Hus / oc Klædet / och vere du
stig i sin tro oc sig / Vil Gud beuare mig for Hunger tþst
Kuld oc frost / det kand hand vel gþre / vden Mad / Pl oc
klædet / oc ville lade der saa bliffue / och huetcken aade eller
drucke / Ja visselig vaar saadan en sin egen mandræbere.

De der met saa megit mere / oc er end grucligere / at
en saadan forkaster selff sit Liff / i det at hand icke skæer
Pestelentzen / eller hjælper til saa megit som hannem muel-
ligt er / at stillie der som mand kand fare ilde aff / men for-
derffuer oc forkaster mange flere met sig / som aff saadan
slugdom forgiftis / som ellers vel bleffue leffuendis / om hā
haffde rþctet sit legeme som hand er plietig / och er saaledis
skyldig i sin Nestis dþd / oc er ofte en Mandræbere for Gud.

Sandelige saadanne menntþke ere lige som / naar ild vþ- En lignelse
re lþs i it Hus eller nogen By brende / oc ingen hulpe eller
reddede / men lode Glden saa framgang / saa at den gans-
ke Stad opbrende / och dess emellem sagde. Vil Gud saa
frier hand vel denne Stad vden vand eller at slþcke.

Ney icke saa min kære ven / det er icke saa vel flyt / men
brug lagedom / tag til dig huad som dig hjælpe kand / byene
Eneber oc andre gode vel luetendis vrier / oc gþr rþg aff de
vdi din Stue / oc alle steder / baade i hussene / gaard oc stæ-
der / skþ personen oc stæde som er befengt / om din neste dig
icke behoff haffuer eller du icke forens hannē beplietig est /
eller hand dig icke til lyder / oc gþr lige som den der en re
ville dempe voffue ild. Thi huad er Pestelentze andet / end
en ild / som icke brender Halem / Hus / eller stæde tag / træ
eller tþmmer / men forderffuer Liff oc krop. De turch saa
ledis / den onde aand vþr wienhaffuer sørt paa est aff endz
A iii til ladelse

Paartalen

tilladelse/en suar forgiftig oc dødelig siigdom. Thi vil ieg
først bede Gud om sin naade/ at hand vil miskunde sig off
uer off. Der næst vil ieg see mig vel fore oc foruare mig/ oc
gøre sig mod den onde forgiftige luct/ Ieg vil giffue oc ta
ge lagedom oc vrier til mig/ oc fly stedē oc Personen/ hvor
som mand haffuer mig icke behoff/ paa det/ at ieg icke self
skal forkaste mit liiff/ oc maa vel ske mange andre flere met
mig / der ieg kunde vere en stor aarsage til deris død met
min forspømmelse/ naar ieg dem saaledis forgaffue. Vil min
Herre och Gud her offuer haffue oc kalle mig / da finder
hand mig alligeuel/ Da haffuer ieg gjort mit der til / saa
megit som Gud gaff mig naade oc lycke til/ och er ieg icke
skyldig vdi min egen / eller vdi nogen anden Mandis død
met min forspømmelse.

Men der som min Næste haffuer mig aldelis behoff/ da
vil ieg ingelunde forsage eller forspøne hannem/ oc da vil ieg
huercken sky hans Guff/ eller persone i noget maade/ men
teg vil gaa frit til hannem/ oc hielpe hannē. som før sagte.
Hæe/ dette er en retsindig Gudsyetlig tro/ der huercke
dreuels eller forrøden er/ oc ey heller der met frister Gud.

Ydermere/ Den som haffuer hafft Pestelentze / oc er
bleffuit nogit til pas igen/ dog icke aldelis/ men saa at hād
kand nogit behielpe sig/ hand skal fly oc holde sig fra folck
kir/ oc icke stray vil vere i omgengelse met andre/ vden saa
er at det giøris behoff. Thi lige som mand bør at see han
nem til gode/ och hielpe hannem i sin nød/ naar som hand
ligger oc kand icke hielpe sig sielf/ som før er sagt. Saa bør
hannem oc at vere saa from/ dydelig oc arættig aff sig men
hand er nu hulpen aff sin nød oc trang/ at hand skal icke
stray giffue sig til huer man i omgengelse/ oc besynderlig det
som hannem driffuer ingen nød eller trang til. Paa det at
ingen skal met hans villie komme vdi lige saadan fare/ som
hand haffuer verit i/ eller vere andre aarsage til døden eller
Pestelentze/ fordi saa som vismand siger. Hvo sø elsker doff.

Faattalen

ne eller faren/ hand falder oc foderffure glerne i heds. Om
noge i en Stad vor saa fast i sin tro/ oc sette sig det fore i
sit sind/ at hand ville bliffue tilfede/ om han kunde der mee
vere hans Nefte til gaffn oc hielp. De her lige mod saa for
stunlig/ at det som ingen nød er til/ at hand da hulpe met al
le andre saa megit som mueltigt er at affuerge. De stille saa
dan forgiftt huor met han kunde/ da skulle det maa vel ske
factes i den Stad/ oc icke saa mange dø der/ som der gior
naar som ingen vil tage vare/ eller hielp at redde.

Men naar som det gaar saa til/ at en part ere saa forfer
dit oc forskrecket/ at de strax fly oc skytte intet der om/ huor
det gaar deris nefte/ oc lade hannen ligge for sig selff i den si
re nød oc trang. En anden part ere formegit dristige oc kære
oc skotte intet om det/ men de lade aldelis tilfæa/ hugken
berie eller redde dem selff eller andre/ men frarite formeter
oc hielper til at. Hilsoten oc Pestelentze komer slup nu me
re oc mere paa gangs/ der hafter Dieffuelen gaar at gior
oc hand kand saalunde lempelig nock kaste off paa/ baade
død oc huad vilgecke hand vil. Thi her met forpans paa
begge sider baade Gud oc mennisken storlige/ her met fr
stelse/ i det at de friste vor herre oc Gud/ der met misfist/
tuiffuel oc vantro/ i det at de icke tro vor Herre/ oc ey beu
se deris nefte de kietlighed oc tiensacttighed/ som dem bunde
saa ieg er ingen den som flyer/ vden Dieffuelen/ oc beholdet
alligenel saaledis den som bliffuer / oc den som flyer/ saa
at ingen vndgaar hannem.

Her offuer ere nogre end fast slemmere oc argere/ saa at
naar de ere betende met Pestelentze/ da helle de den saa hem
lige oc lønlige met de selffue/ oc vdgaa iblant folckene oc de
hafter saadā mening. At huor sode kunde der met betede oc
forgiffue andre/ da skulle de selffue bliffue fri oc helbrede sig
oc de gaa faar den skyld paa gaden oc vdt Guffene/ paa det
at de maatte komme Pestelentzen fra dem och paa andre/

A lili

och de

Ende menniske

Paartalen

oc de ständert dertis egne. Søn/eller dertis egne. Tieniste
 Tid/eller de andre henge om dertis hals/oc der mer ville
 de redder dem sielff. Oc de tro icke at Dieffuelen hjælper der
 til oc duffuer det spil/at det saaledis skeer oc gaar.
 Jeg haffuer end vel hørt/oc det er mig sagt at nogre ere
 vel saadanne fortuifflede skalcke/at de for det ene gaa i blåt
 folckit/eller løbe i Gussene met dertis pestelentze/for di at det
 fortryder dem oc er de leet/at pestelentze haffuer der icke oc
 saa byt/oc fordi ville de føre den der ind/lige som dene sag
 doie saadanne ih skimpet som det er/at naar som nogen vil
 gisre en anden it skalckhed/ oc setter Lopper i en andens
 skindkörtel/eller en neffue fuld aff fluer i en andens Stue.
 Jeg ved icke om teg skal troet/at saadant skal vere sant/er
 det sant/da ved teg icke huorfor teg skal holde saadanne/
 enten for menniske eller saar Dieffle. Men sandelige mand
 finder stedse forgiftige onde menniske. Saa er oc Dieffue
 len icke tad til it snedigt skalckhed at komme aff sted vid
 saadanne sine Companer och stolbrødre. Men det vore int
 raad/at huor mand funde saadanne/ at h Byfogeden eller
 Dommeren toge dem vid dertis hals/oc antuorde Spøden
 dem i hender/oc lode hanne handle met dem/ lige som met
 den der met frivillie myrder och ihieslar sin Broder. Thi
 hund ere saadanne menniske andet/end rette lønlige glubmor
 dere vdi en Ståd eller By/som løbe oc omkring/spøst her
 oc saa der/oc lønlige myrde en anden oc det skal dog hede at
 inge haffuer det gjort. Lige saa gaa oc disse her omkring bes
 smitte oc forgiftue her it Barn/der en quinde/oc ingen skal
 haffue det gjort/oc der til met gaa de oc lee oc gnisse/ lige
 som de haffde gjort fuld vel. Det haare fast bedre at mand i
 saadan maade gode blant vilde. Diur oc wckellige Creatur
 end haff saadanne Myrdere. Jeg ved intet at predicke for
 disse Mandhabere/thide acete ingen predikke. Jeg vil besale
 vffuerig heden dem/at de til helpe at raade dem god, i eg
 met

Faartalen.

met ingen anden Lagedom / end met Bodelens.

Bud haffuer self i det Gamle Testamente befaler / at de som Spittalske vore / skulle vere skilde fra andre menniske / och maatte icke heller bo i Stederne hoss andet folck / men de skulle bo vden faar Stederne / paa det / at de skulle icke besmitte andre. Huor megit mere skulle wi ocsaa gior vdi den farlige Pestelentze / eller i andre forgifftige Slugdommer / de som saa snart oc end snarere fenger oc betender end nogen Spittalske siugdom gior. Quo som helst der bliffuer forgiffuen / eller betent met saadan Slugdom / hand skal strax veluillige holde sig fra folckit / oc strax lade hielpe sig met raad oc Lagedom. Hand skal gerne hielpe han nem vdi sin ngd / som ieg tilforn aldelis nock haffuer giffuit til kende / paa det / at saadan forgifft känd vdi tide nedtröckis oc fordemptis / icke alleniste for en eller tuende persons skyld / Men den ganiske Menighed maatte snart bliffue forgiffuen / om mand lode hende faa sin fremgangs oc saa komme vdi blant andre. Thi saaledis er det nu met denne Pestelentze som nu her vdi Wittemberg regner / hun er alleniste kommen aff saadan besmittelse / och aff ingen anden ting. Thi arh Lucten Bud vere lossuit er end nu sund oc ren / men ellers aff forfengeligt Hoffmod oc ret forspimmelse er saadan Pestelentze hid kommen:

Her endis Docter Morten luthers raad

om legomlig Lagedom / och følger her nu effter hans raad om Stalsens oc samuittigheds Lagedom.

Sist skal mand formane folckit at de gaa til Kirken / och høre predicken / och lare aff Buds Ord huorledis de skulle leffue och dö / Thi skal mand giffue act paa dem som grossue oc wforstandige ere saa at de slet oc aldelis foracte Buds Ord / oc skætte inred

A   v   om det

Paartalen

om det de fund de leffue oc ere karcke oc helbrede. Alge her
 enod skal man lade dem ligge i deris ngd oc slugd/oc intet
 mere skotte om de. Her mindre end at de des aluerlige met
 tet hertens such oc graad beuise oc tilker. de giffue deris an
 ger oc bod. Thi at den som icke anderledis leffuer end som
 en Hedning eller Hund/oc haffuer det icke obenbarlige ang
 ret oc fortrøde/den ville wi icke heller giffue Sacramentet
 oc ey heller acte hannē for en Chriſten. Men lige som hand
 leffde saa maa han oc dø/oc see sig self fore. Thi wi skul
 le icke kaste Perler for Svin/oc ey heller helligdø for hunde.
 Mand finder vel des ver / mange groffue forstockede
 oc fortrede Menneſke / som huercken men de leffue eller
 naat som de dø/spørge eller befinde dem nogit til deris ſtel/
 de gaa saa hen ind til de bliffue ſiuge / oc dø saa heden lige
 som en Stock/som huercken ſind eller vdi er vdi.

Det andet er / At huer skal i tide ſkicke oc berede sig til
 døden/met ſcriſtemaal oc ſynderis bekendelſe for gud oc
 gierne anamine Sacramentet huer ottende eller tiotende dag
 en gang/forſpne oc forlige sig met ſin neſte/oc gpre ſit teſta
 mente/paa det/om vor Herre klappede paa haſtilige oc tide
 bleffue for ſtackit /for end Sogne Herren eller Capellanen
 kunde komme/at han da kunde ſielff hans ſtal nogit be
 ſørge oc foreſtaa/oc icke for den ſkyld forſpomme ſig ſelff/
 me kunde alligeuel beſale oc giffue ſig Gud i vold. Thi det
 er icke heller vel mueltigt/at huor ſom for dø er/oc der lig
 ge mange ſiuge/oc det icke heller ere vden it. eller iii. Pre
 dickere /eller Capellaner/at de kunde kome til alle / oc da
 forſt lare och vnderuiſe huer ſerdelis i alle de ring ſom iſh
 Chriſtet menneſke bør at vide for hans døds tid kommer.

De ſom her i ville vere leſſindige oc forſpommelige/da
 ſkal det vere deris egen ſkyld/oc maa de det ſelfue forſuare
 oc gpre regenſkaff der fore/om mand kan icke huer dag hol
 de en beſpnderltg Predikeſtol och altre til rede for deris
 ſeng/

Faartalen

seng / men de haffue forsmat det almindelige altere oc Pre
dicke stol / til huiltke Gud haffuer daglige kallet oc eket de.

Til det tredie. Det som mand nu endelig vil haffue
oc begere Dogne herren / eller nogen Capellan til sig / da
skal hand kalde dem til sig med det aller første oc i tide / før
end siugen tager formegit offuer haanden / oc den stund hā
haffuer sit sind oc fornuft til at bestinde oc kand forstaa sig
noget. Dette siger ieg for den skyld / thi der ere mange til
sorn ere saa forspimmelige / at de sige icke til før end Sialen
sider saa gaat som pderst paa tungen / oc de kunde saa gaat
som intet tale / oc der er føie skel oc vdi i dem. Oc da bede
de som der haffue ere / Kare Herre siger oc læser hannem no
get gaat fore etc. Nu ville de at mand skal giøre det. Men
den tid den siuge bleff først siug / och kunde end da no
get skøde / da yndkede hand icke en gang at mand skul
le gaa til hannem / men han sagde / Ey det haffuer ingen
nød / ieg hobes det bliffuer vel bedre. Huad skal en from
Dogne Herre giøre med saadant folk som huercken spørge
for liff eller Sial / men de lessue oc dø som ich Quin / eller
som ich andet uskelligt diur / och nu skal mand icke sige
hannem Euangelium faare oc giffue hannem Sacramen
tet før end vdi det siste Dye blick / Lige som de her til
dags haffue giort vdi Pauedøinnet / den tid de huercken
spurde huad Tro de haffde til Gud / oc om de viske noget
at sige aff Euangelio / Men de stoppede dem Sacramen
tet vdi Halsen / lige som vdi en bispstock.

Ney icke saa / Men den som icke kand tale / el
ler giffue Tegen fra sig (Och ierdelis om hand det med
ville forspimmet) Huad hans Tro er om Euange
lio / Och hvorledis at hand begerer Sacramentet da
ville wi ingelunde giffue hannem det. Thi off er
bessalet / At wi skulle icke giffue de wantro oc wgude
lige

Faartalen

lige Menniske det Hellige Sacramente / Men dem som
 tro / Hvilcke som kunde bekende oc opregne deris tro. De
 andre maa fare deris vey / lige som de tro. Vi ere osagede
 oc vskpldige der vdi / fordi at der er ingen brøst paa vor
 predicken / lerdom / forinaning / trøst oc besøgelse.

Kiære Claus synderlig gode den Eders Velbyrdighed
 dragis vde tuiffuel vel til minde At Anno M. D. ppxvi
 vaar her i Riget en stor suar Pestelentze / som tog mange
 aff dage oc serdelis vdi Halmø / lige som hun oc gjorde i
 Kjøbenhavns Anno M. D. ppxvi. och desligeste Anno M.
 D. ltti. Hvilcken Pestelentze ieg acter at vere off paa kom-
 men / lige som Docter Martinus Luther scriffuer om den
 Witterbergske Pestelentze / thi mand haffuer icke forfarit at
 hueren haffuer deris wren siden Suedeslugen vaar Anno
 M. D. ppxv. Hvilcken visseligen vaar en forgiftig ond
 luct som igennem saa mange land fløg oc mange aff dage
 tog. Jeg lod vdi fore sagde M. D. ppxvi. aar der Peste-
 lentzen her i Riget saa regerede vdgaa vid Pienten en lte
 den Bog om Pestelentzis aarsage / foruaring oc Lagedom
 eders Velbyrdighed til vilge oc tieniste / oc menige Rigens
 indbyggere til nytte oc gaffn / thi paa den tid vor ingen her
 i Riget som noget haffde scriffuit paa vor danske Tunge
 maal om saadan handel. Samme bog haffuer ieg nu offuer
 seet forpget oc forbedret med nogre besynderlige Capiteller
 om atskelligt æder oc forgift / Huor aff man see kand / huor
 flittig de gamle vise oc forsarne lager haffue deris / i det at
 de met al fiid haffue offuerueyet och betractet alle de ting
 som menniskens lægeme skade eller forderffue kunde / vere
 sig stugdom / forgift / Eder / eller nogit andet / dem haffuer
 ieg effretfuld / oc tilsammen lest de lægedomme som tiare til
 dem som met Eder forgiffne vorde / paa det at de skulle
 haffue noget met hvilcket de dem hielpe skulle om de bliff-
 ne forgiffne.

Men

Faartalen.

Men den Kaanft atz forgiſſue ſin Neſte met æder
brugs ſelden (Gud ſke loff) her vdi wore land / Men
vdi ſomme andre land er den almindelig / Det Eder ſom
vi bruge mod vor Neſte / er Kniff / Suerd oc Spind / her
met forgiſſues mangen / des vær / oc ſerdelis naar ſom vi
ere druckne oc fulde etc.

Kære Claus denne efterſølgendis Bog vil teg at
ter lade vdgaa paa prenten vnder eders Velbyrdigheds be
ſkyttelſe oc beſkermelſe / och beder eders Velbyrdighed vdi
mygeligen / atz i ville tage dette mit arbejde til tacke /
lige ſom i førre gjorde met mine andre Bøger / oc mig Hoff
de auindtz ſiuge ſom ſtedſſe laſte oc ſkende iſh fremmet atz
beyde / och ſelſſue kunde de intet gaat giøre beſkytte och be
ſkerme. Her met eders Velbyrdighed met alt i vel ville

den eutige Gud beſalendis / Hcreffuit i Aal

mp / den v. dag Junii ſom vaar

Pintz aſſten Anno /

15. D. 1511.

Denne Bogs Taffle

Om Pestilentzys aarsage oc begyndelse i. Capit.
 Pestilentzys luciens tegen. ii. Capit.
 Huorledis mand skal holde sig/naar som Pestilentze rege-
 rer. iii. Capit.
 Om Mad oc drick. iiii. Capit.
 Om Bøssn. iiii. Capit.
 Om Bad iiii. Capit.
 Om Aareladelse. v. Capit.
 Lagedom saar Pestilentze. vi. Capit.
 Bolgas armenus och Terrasigillata huorledis de beredis.
 vi. Capit.
 Om siuglige Quindfolck oc Børn vii. Capit.
 Huoril mand skal lucte naar som mand vdgaaer aff husst.
 viii. Capit.
 Lagedom saar de rige. ix. Capit.
 Er nogen besengt/Huorledis der kand forsars. x. Capit.
 Farlige onde Tegen. xi. Capit.
 Huorledis der skal handls met den som er besengt. xii. C.
 Tøster den siuge. xiii. Capit.
 Stetter at styrcke. xiiii. Capit.
 Om Bessuelse eller Pestilentze Byld. xv. Capit.
 Forgiftues nogen met ader xvi. Capit.
 Om mand redis at mand haffuer tagt forgift til sig. xv.
 Capit.
 Forgiftige Dime oc Diur huorledis de skulle fordissues.
 Bides nogen aff en Hugorn. xvii. Capit. (xvi. Ca;
 Eder koppers siling. xviii. Capit.
 Om Bi oc Bymse. xix. Capit.
 Bides nogen aff en Kat. xx. Capit.
 Bides nogen aff Røtter. xxi. Capit.
 Om it fastendis Henniske bider nogen. xxii. Capit.
 Forgiftis nogen aff nogen Quinde. xxiii. Capit.
 Gaffuer nogen ædt forgiftigt raeddet kød. xxiiii. Capit.
 Ende paa denne Taffle.

1517 Pestilentztes aarsage

i

Det Første. Capittel

Om Pestilentztes aarsage oc begyndelse.

Sad Pestilentze er / oc huorledis den aff Lægerne bescriffues / oc offuen fore sagt / nu vil ieg tale om Pestilentztes aarsage som ere tuende. Den første er som alle naturlige Væstere siige / nogle besynderlige Stjerneris indflydelse / hvilcke som Vander / Jorden oc Lucten forgiffue / lige som almindelige gterne skeer / naar som Solens oc Maanens forinckikelse ske / De naar som de øffuerste Planeter / Saturnus / Jupiter och Mars komme tilfammen vdi Hornfruen eller vdi Tullinge / och Herren aff det opfarendis Tegen er samme tid vdi Østec oc Maanen er da befengt met nogen vlscksalighed.

Anden aarsage er ond damp oc røg / som met Lucten beblendet er / som aff iorden opfaren er aff hullet / graffuer oc steder / der som forgiftige Diur ligge vdi / eller aff den sted huor som døde Menniskes Kroppe offuer Jorden vtoerde eller vbegravne ligge / den kand oc vel komme aff den sted som de døde ligg. Thi skulle mand haffue en besynderlig sted vden saar huer Kjøpsted vnder den obne oc klare Himmel / huor som man skulle torde døde Menniskes kroppe / Huor som Solen oc lucten saadan ond damp (vden menniskens store skade oc forderffuelse) kunde fortære. Saadanne steder haffde Jøderne vdi det Gamle Testamente. Ja i Tydskland oc i frænkertige fundis end nu mange saadanne steder. Her om scriffuer Doctor Morten Luther i den Bog / om mand man fly for Døden och Pestilentze. Vor naadige Herre Kongelige Mæstret / haffuer oc her om lader vdgaa it almindeligt bud oc befaling at for huer Kjøpsted her i Riket skulle vduelgis och tilskickis en sted / huor som døde menniskis kroppe skulle tordis.

Lucten

Om Pestelentzts Aarsage

Lucten fogtffuls oc aff det vand/ vdi hullekit døde
 fra/ Høi/ Hamp/ oc andre saadanne ting ligge/ som giff-
 ue ond luct aff dem/ sijsken vdi saadanne vand fogtffuls
 defligiste oc sijs som drucke aff samme vand.

Lucten fogtffuls och aff fule Rendestene/ aff døde
 Hunde/ Rætte/ Suin/ Høns/ Røtter/ aff Suinempg/ aff
 menniskens mæg/ som paa Gaderne oc vdi Straderne lig-
 ger/ Pffridheden skulle haffue god act oc tilsiun at saadan
 Wrenhed bleffue icke lagt paa Gagerne oc vdi Stredene
 Der baar Israels Børn bødte at de skulle gøre tih hul vdi
 Jorden/ naat som de vilde gøre deris mag/ oc siden skulle
 de skraabe Jord der paa som wi lese. Deutro: pxiij.

Hippocrates lage siger/ at menniskene oc alle Diur/
 opholdis aff try ting/ som ere/ Mad/ Drick/ oc aff lucten/
 men lucten er det alsom snariste for alle ting / aff hulleken
 wi snarist foruandlis / thi den indragis tennem Lungen /
 til Lessuerens bøn som er Hiertet/ aff hullekit/ alle legom-
 mens lessuende aander deris opholdelse haffue. Andragis
 den som ren oc wbesmittet er / da vddelis den och saaledis
 vdi de andre lemmer. Men er den wren/ besmittelig/ oc for-
 derffuelig / da vorder Hiertet oc alle legomens aander for-
 giffne/ besmittede oc wrene. Thi samtycke alle Lager ene-
 dregtelige / at den største och ypperste Aarsage aff denne
 Slugdom/ er ond luct/ hullekit som aff ter nature er hier-
 tens wuen och fiende. Thi skal mand (om det mueligt er
 oc ske kand) fly met det første aff den sted/ som ond fogtff-
 tig Pestelentzts luct er/ til den sted/ hvor som god sund oc
 ren luct er/ oc hvor som Pestelentze icke haffuer regeret tih
 halt Bar tilsoyn / mand skal ey helder forsnart komme til
 bage igen til den sted aff hulleken mand flyde.

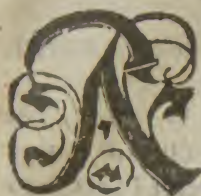
Pstelentze kommer oc stundem aff aarsens fire tider
 som ere/ Winter/ Vaar/ Sommer/ oc Høst/ naat som de icke
 haffue deris skick som dem bød at haffue vdi kuld/ varme /
 Vaar oc tiurt.

Det

Det andet Capittel.

Pestilentyis luctens Tegen.

Riff disse tegen kand mand forsare oc vide at
 Lucten offte foruandlis / nu regner det / oc
 strax sken Solen igen. Naar som Solen
 sken oc der gaar for hende en tyck Toge /
 hulleken han icke kand forsare / oc Lucten
 stunts aty vare fuld aff siøff. Naar som der sker stor och
 mangfoldig foruandling vdi lucten paa en dag. Naar som
 der doyer vduoyls paa menniskens Legomme atskillige
 slau Bylder. Naar som de fagle som van ere aty hassue
 dertis bolig oc verelse paa Sletten, forlade dertis Eg / Vnger
 oc rede / oc fly op paa Stergene. De de som hassue dertis
 verelse oc reder paa Stergene / fly ned paa Sletten / lige
 som Gøgen / Starre de gøre / Spurge hassue serdelis saa
 dan nature / som lerde Werd om dem scriffue / teg hassuer
 oc vdi sandhed det forfarit aff dem som her paa hassue giff
 uit act / oc naar som Lucten hassuer vertt forgiffstelig / at de
 hassue da føre Spurge seer.

Sammeledis oc / naar mand seer aty Drine / Gul-
 uarper / Jordinus / Hugorine / Pglar / och andre saadanne
 Diur / krybe oc løbe aff dertis boliger och huler / det er ity
 tegen der til / at de fly Jordens forgiffstelse. Naar som de
 Diur som dertis verelse paa Jorden oc vdi vandet hassue /
 krybe aff vandet / eller at de ligge døde haff vandet. Naar
 som det er regn veder / oc at der da nedregner frøer / det er
 ity viff Pestilentyis tegen. Naar som singlige Quindfolck
 icke lettelig føde dertis foster til Verden / eller om de /
 eller fosterit dør / det er och viff Pestilentyis tegen. Der
 ere end mange andre atskillige tegen til / aff hulleke mand
 kand forsare at Lucten er forgiffstelig / alle her aty scriffue
 vaare forlangt / thi vil teg lade dem fare / och her late /
 B huseledis

Om Pestelentz is tid

Huorledis man skal holde oc skicke sig naar som Pestelentze
regerer/paa det at hun icke snartlige skal faa mact offuer en.

Det iii. Capittel.

Huorledis man skal holde sig naar som Pestelentze regerer.

SAnd skal haffue sin bolig oc verelse/ vdi
th. Kammer eller Stue/ huilcket som er
vel høyt imellem gullit oc loftet/ oc sam-
me bolig skal vere tørt och icke sygt eller
dampactigt. Thi at der er ingen vere oc
skadelig ting til naar som Pestelentze re-
gerer/ end at haffue sin bolig vdi sygge oc dampactige bo-
liger/ vdi huilcke Lucien kand icke foruandlis och renfis.
Dess Vindueene aff samme Kammer och bolig/ skulle vere
imod Norden/ och om det haffde nogre imod Synden/ de
skulle tillyckis vel tæ/ oc de Vindue som ere vdi Norden/
paa th aff dem skal gøres it hul saa stort som en rude er/
paa det at den onde damp kand fare vd. I samme Bolig
oc kammer skal gøres en god Ild aff Ege træ / om det er
nogen Skorsten i det mand skal oc gøre i samme Bolig tre
eller fire ganse om dagen en god røg aff velluctendis ting
lige som aff disse/ Paradisetæ / Ambra/ Bastij/ Heyran
Neglicaer/ Canelebarck/ Muscate blommer / Røgelse/
Myrrhe/ vild Heyran/ Lauerber skaler/ Eneber/ Enebere
træ/ Saluie/ Rosemarin/ Lauendel / Egeløff/ tørt Rude/
man maa tage aff disse huilcke mand kand saa oc bekøme
oc her aff skal mand legge paa gløer i en Ildsked eller i th
andet kar/ oc her met røge i samme bolig/ oc dette skal gøres
ferdelis naar som regn vader eller Toge er/ Det er och
saare gaat at mand legger i samme Camer eller Stue gode
velluctendis grønt eller tørre vter lige som disse ere Saluie
Isop/ Lauendel/ Spicanardus / oc andre saadanne.
Om Sommeren naar som stor hede er/ da er det gaat at
mand

Ordinantze i Pestelentze Tid iii

man søger gullet med bladene aff Vintro/ med Rosen/ med
Pileløff eller med Akane blad oc blomster. Det er oc gaar
at samne frødder blad/ løff oc blomster offuerfræckis med
Rosen Edicke/ eller med Edicke oc Rosen vand tilfammen
blandede. De fattige som icke haffue Rosen vand/ oc icke
formaa at kjøbe det/ de skulle tage Akande blomster/ eller
Rosen/ oc siude dem i Vand oc lade dem saa kølis/ oc saa
lade Edicke paa dem/ oc dem bruge lige som offue fore saget
er om de andre Drier.

De naat som nogen dør aff Pestelentze/ da skal den
Stue eller Herbergs begge tæns oc alt andet hucs der in-
de er skures oc thois/ vere sig Vord/ Bencke/ trasene/ A-
skamle/ thi den onde forgift kand giffue sig paa en veg
let vdi en reffue/ eller vdi noget som der inde er/ oc der in-
de side en lang tid/ oc naat so da nogen kommer ind vdi som-
me kaminer eller Stue som aff naturen tilbøggelig er til Peste-
lentze hand befengis strax/ her om vil ieg sette nogle sande
historier. Salige Lector Andres Liung/ som vor en aff de
første her vdi Riget som for lod Pauens regimenter/ oc bleff
Sogne herre vdi Landzkrona i xi. aar. De bleff siden der
fra kallet til Halmø at vere der Sogne herre/ Quor som
han lærde oc Predicke Guds ord rent oc purt vdi xii. aar
oc hand døde i samme Stad Anno M. D. Ld. den xxviii.
dag Nouembri/ Han sagde for mig och for mangen eldig
Mand/ at den tid han vor i Landzkrona Closter/ døde en
aff brøderne i samme Closter aff Pestelentze/ oc halt aar der
effter kom en anden Broder i samme herberge som den an-
den vor vdi død/ oc fant der inde hengendis ihu Bøste fleck
som vaar Spege/ det tog hand der vdi och aad der aff/
och bleff strax befengt med Pestelentze och Døde/ saaledes
bleffue der siu Brødre Døde/ som haffde aet aff
Bøsten/ om siger bleff mand det vaar/ at de som haffde
ædt aff samme Bøste bleffue saa befengde/ saa kaste de
B ii sanne

Om pestelentzis tid

Samme Høste for en Hund/han aad det/oc døde der aff.

Anno Christi 99. D. vi. Der vor en Stad vdi Val
land vor bestoller/kom der en stor suar Pestelentze vdi de
Tydske Leyre/oc der døde en Stridz knecht aff Peste-
lentze/han haffde it sengklade paa sig/oc samme sengklæ-
de kom siden til pvv Stridzknechte/oc strap de finge same
sengklade paa dem bleffue de besengde met Pestelentze och
døde/och der de andre Stridzknechte formerckte at de som
haffde hafft same sengklæde vaare bleffne døde/brende der.
Denne Historia scriffuer Doctor Iodocus Willichius vdi
den Bog som han haffuer screffuit om Pestelentze. Och i
same Bog scriffuer han oc at der laa it Hiune eller pude i
it huff huor som Pestelentze haffde føre regeret ten draa
vdi sem aar wtoet och wrenset aff forspimmelse skuld/om
slet kom der en som røde vid samme pude eller hiunde/oc
blef besengt/oc Pestelentzen regerede der paa nylige som
han haffde føre gjort/ Antonius scriffuer Poete. iij. Titu-
lo. pxiij. Capite. vii. At Anno Christi 99. pxiij. vor
der i florentze Stad en stor suar Pestelentze/ oc i same pe-
stelentze døde it fattigt menniske som haffde legit paa nogre
gamle klude/oc der han vor død/ kastedis samme gamle
klude paa gaden/oc der komne ii. Suin oc rodede (som des-
ris art oc nature er) i blant samme gamle klude/oc de bleff-
ue strap besengde met Pestelentze oc de løbe bort och igen-
ind til de ned fulde oc døde. Thi gipre de aff flanderen/
Brabant oc Holland/desligste de i Schoiland ret i det at
de sky saadanne forgiffelige steder/de lade och tho oc rense
alle ting som i saadanne huff ere vid deris Skrubbers/ det
er/vid nogre besynderlige menniske som sig til saadan han-
del giffuet haffue/oc der fore tage deris løn/som indset er
aff offuertigheden faar deris winage. Her aff kunde vi see
at den forgiffte Pestelentzis onde forgiffte kande linge
vere i it wren huff oc i wrene klæder. Her aff kunde vi oc
see huor

see huor suarlige at some rige menniske synde i det/ at naar
som deris tieniste Tiunde bliffue siuge (om de end icke haff
ue vden den Kaaldefiuge) da skude de dem vdi aff deris huff
oc legge dem heden paa de steder som andre ere døde/ oc da
bliffue de forgiffne och dø/ hualcke maa vel ske de haffde
kunder leffuit vdi mange dage.

Paa det at den flyende forgiffte Pestelentze skal icke
giffue sig ind vdi nogen reffue eller bag/ skal mand haffue
staaendis i den Stue eller Herberge som de siuge vdi ligger
nogre Spande eller bøtter met lunckit vand/ da giffuer sig
den flyende forgiffte ned paa vādet/ oc vādet bliffuer til at see
lige som der vaare en Taage paa/ eller som siøff vaare der
vdi falder. Om mand vil gøre at for sagde vand skal vel
delig drage æderit til sig/ da skal mand kaste en haand el
ler tho fulde aff Raaberrøg i samme vand och effter Karer
nis storhed, Vand skal oc kaste en gloendis Tegelsien/
eller gloendis Jern/ eller Staal i samme vand/ da drager
samme vand æderit des bedre til sig/ dette skal icke göris en
gang men offte.

Om mand legger vslucter k alck vdi den Stue eller
Herberge som den siuge i ligger/ den drager oc æderit til sig.

Det liii Capittel.

Om mad oc dricke.

Det Brød som man skal æde den stund Peste. **Brød**
lentze regerer/ det skal vere aff god Ru eller Lue
de/ vel suret/ saltet oc baget. Och huer tredie
dag skal mand haffue (om saa ske kand) først
nybaget Brød. Om Vinteren skal mand bage
i Brødet dansk Lømen/ Antis eller oc Lortander sø er be
redt/ saa at den haffuer leget en nat i Edicke/ oc siden thurt.

De diurs kød som hente deris spode hart haff Blerg m p
hualcke som icke ere forfede eller for maffre/ disse ere serdelis

B liii

gode

Om mad oc driick

Fugle

gode at æde aff/naar som Pestelentze regerer/oc de beste aff
saadanne diur ere/Lam/vnge Kid/Kalfsue/aff vilde diur
vnge Raar/Harer.Aff fugle/Høns som karske oc sunde
ere/fordi at høns befengis och ofte mer Pestelentze/vnge
Bant/Capuner/Agethøns/Starre/Solsortter/oc andre
saadanne fligle/som deris omgengelse oc verelse i Skoffue
hassue. Men deris inguoler/fodder/eller Hierner de skulle
icke adis vdi den tid som Pestelentze regerer. Alle de fug
le som deris Holig och Reder hassue paa vandet/vere sig
Gess/Ender Suane/oc andre saadanne/de forbiudis aff
Lagerne vdi saadan tid.

Fiske

Den Fiske som er fangen vdi rindendis Vand/oc skal
paa sig hassuer den ma mand æde vdi denne tid/lige som
ere/Gedder/Brasen/Horck/oc andre saedare/disse maa
mand suade eller steger effter som mand selv vil/Men dog
loffue lagerne de som ere steckte mere end de som ere sodne.

Wet

Guad som beris aff Welck runder lettelig/oc forderffuer
snart en ond Hassue/ithi er den icke god at bruge i saadan
tid. Men sur Welck/eller ofte Valde maa man oc bruge.
Hand skal ingen gammel raaden Dst æde/imen siff
effter man hassuer adt eller fuldner gjort sit maaltid/da maa
mand vel æde lit off en god fersker saare eller gede Dst.

Dst

Eg

Eg som ere blødt saadne/eller slagne paa vand maa mā
æde. Men haarde saadne eller stegte Eg/eller oc det sō ba
get er aff Eg forbiude lagerne/ithi de stoppe/oc naar sō peste
lætte regerer/skulle de ting brugis som løsen oc stol gāg gōie.

Fruet

Aff fruct maa mand æde tøre Blommer/Perfinger
Walnødekierner som nogit stund hassue legt i Edicke/ de
loffues serdelis vdi denne tid. Hand maa oc vel blant met
æde Haselnødder/Ribes/Høyske/Eble/saadne Peter/
Dueer/Im Vinteren maa mand bruge. Handele/figen
Rosiner/Cappers Druer/Rosiner/Domeranser.

Ingen fruct skal afftagis aff træerne aarle om ma
genen/den stund end nogen taage erpaa dem. Raad

Kaal gjort aff Persiltes vrt och Rødder/aff Boras/ Kaal
Spinas/ Bede Muder/ Surer/ eller aff Roet maa mand
ade. Men Rabusekaal er wfund vdi saadan tid/ mand
maa bruge Handelemeck oc Ertesaad i denne tid.

Velling

Byg velling/ Haffre velling/ eller velling aff Ri-
fengrøn/ met Edicke sure gløge/ maa mand ade.

De men saa er at Lessueren hednis aff Senep/ da er Senep
det icke gaat at mand bruger den. Men met disse Viter
maa mand rede oc forbedre sin mad met/ som ere Angese/

Canelebarck/ Safran. Eller mand maa bruge dette eff-
ter følgendeis hulleket saaledis skal beredes
Hand skal tage Canelebarck itz lodt/ Muskateblom-
mer/ itz holt lodt/ Cardamomer itz quintin/ Angese ryp
quintin/ Driskekommen it lodt/ røde tørre Rosen/ Anis/
rød oc gul Sandel/ Safran/ aff huert it holt quintin/ disse
skalles fæddis til puluer/ oc naar som mand her aff bruge vil
Da skal mand lade Vin der paa/ oc bruge det vdi den sted
som mand er vand at bruge Senep. Hand maa oc vel ta-
ge her Sucker til saa megit som mand self vil.

Linamomum

Mace

Cardamomum

Zinziber

Luminum

Rosa rubra

Sandalum

Lecus

Ein Sommeren naar som stor hede er/ da skal mand
icke bruge hede Viter.

Det er gaat oc nytteligt/ at mand bruger Edicke vdi
alle Retter som kaagis.

Edicke

Lagerne forblude oc at mand skal icke bruge mange
killige Retter naar som Pestelentezegerer. Thi lige som
Dpekød/ oc Kalffuekød/ kunde icke vel til lige siudis i
en Gryde saaledis kunde icke helder mange haande slaus
retter vel fordrffuis eller forraris i en Gaffue/ men raadner
oc fordrffuis/ huor aff atskillige Stugdome kome/ oc seider
is om mand ader Rød oc fisk tilfamen offuer it maaltid.

Mange retter

De som ere vane vid Ol/ de skulle dicke gaat gommele
Ol/ hulleket som icke er forsterkt/ de maa oc henge i deris
Ol/ Holtzurt/ aff somme S. Elline vrt kallet. Eller oc storte
Lauerber.

Om drick

Enula campana

Lacra lauri

S. lili

De

Om mad oc driick

De som ere opuande met Vin/ de maa dricke god klar
huid Vin / som er blandet met saadet vand / eller de maa
blande den met Rosen vand / eller met Endiute vand om
som neren/ och om Vinteren met Cardabenedicte vand.
At offuerfildig driick skal flyis/ om Sommeren skal mad
dricke den driick som kpler/ oc om vinteren den som vermer.

I denne tid skal mand dricke den Vin som er tilgiort met
Silue/ Zneber/ Holtzurt/ Bethonie. Men gammelt folck
de skulle gerne dricke den Vin som er tilgiort met Galur.

De som ere besengde skulle aldelis ingen Vin dricke/
vden allerniste den / huileken som de tage til dem met no-
gen bespnderlig Lagedom. Galmose / Clarete / Ghjod/
Brendeum/ oc anden saadan heder oc sterck driick de skulle
icke brugis i denne tid / thi at de hedme Blodet / och naar
som det er hede / kand det lettelig besengis.

Dand

Soffn

Vander huor i mand skal kaage maden/ det skal vere
ferkt vildvand/ som vdspringer vnder den klare Himmel.

Effter meddags maaltid/ skal mand icke nedlegge sig
til soffns/ thi aff saadan soffn/ worde alle lemmer tunge/
mand faar der aff hoffsuerck / den kaaldefuge / oc ma-
dens lost forgaar. Men vil mand nu soffue/ da maa man
sidde ret offuer ende oc soffue en liden stund. Om afftenen
effter afftens maaltid skal mand icke fortilige nedlegge sig
til soffns/ for end tho eller tre timer ere forløbne. Siu stier
er en ret naturlig soffns/ huad som mand der offuer soffuer
det kommer mennisket til skade.

Naturlige Soffn

Sueb

Sket det oc saa / at mand sueder i soffnen/ eller om
natten/ da skal mand vel stryge sueden aff sig met ich rent
lindklade.

Arbejde

Strax effter maaltidet skal mand icke arbeide / thi
her aff forhindus forsoffuelen i Gassuen/ och soden saar
icke hendis rette naturlige gang i de Aaret som den skulle
Laffueren/ Wilten/ oc Apyerne forstopps / huor aff store
oc suare

or saare siugdomme komme. Men de som ere opuand aff
baands til arbejde/de vnder tagis aff denne Regel.

At bade i denne tid forbiuds aff Lagerne/ist aff sue
debad gøtes Hierteet siuge/ oc mand bliffuer maetles/ och
epister effter Badet/ oc bader mand lenge/ da beredis ved
sken til at rønde. Men huo som van er til at bade/ hand
maa bade en liden stund/ oc icke i stor hede/ paa det at suet
hulene skulle icke forstoppes/ huor aff megit o: t kan kome
naar som vedsken vdi hannem rønder/ som mand vel kand
see vdi en mæg hob/ io tettere hand ligget tilfammen lagt/
io mere han rønder. Oc en time før mand gaar ind i badet
skal mand tage til sig te quints aff Galeni/ eller aff Andro
machi Therragelse/ eller oc Metridatum/ eller aff Electua
rio Liberantis/ om Vinteren met en sked fuld aff Vin. Oc
om sommeren met Rosen vand aff Suree/ eller met Sæft
ose vand/ eller met vand aff Hiertens syde/ eller och met
Vin Edicke. Ingen tid skal mand bade met en fuld Hoff
ue/ men naat som maden er fuldnet fordsuet eller fortaric.
At bade fastendis er alsombest. Deslige skal mand oc vel
singte oc gnide sig allesteder i badet met Olie aff Lammille
blommer eller oc met Vin/ da obnes suede hulene/ oc den
onde vedske giffuer sig vd. Det er oc saare gaar at mand
gnider foddene vnderneden til met Salt oc Edicke. Och
effter at mand vdgaaer aff badet skal mand sig nedlegde/ oc
saa atter suetis.

Huerdag skal mand vddrissue legemens offuerflødighed
oc wrenshed vdi Stolgangen. Mand skal oc icke heller for
lenge holle sit vand. Oc om stolgangen vil icke komme aff
sig selssue/ da skal man bruge til dem som ere vande til Cl
stere sacce Clistere/ som gjorde ere aff stolet/ aff den Ka
rost Althea/ och aff Sigine klessuets vrt/ met Liffbons
Olie. Eller man maa bruge aff de Pillet som kallis Pes
telentzales/ och de findis beredde i Apotecken. De fattige

B v

mue

Liberans
Metridatum
Electuarium
Liberans

Died Lammille

Diola
Altea
Branca vrsina
Oleum oliuarum

me bruge/ tappe. huilcke de. skulle stinge bag ind/ som ere
gloide/ aff Alun/ aff hvid Sebe/ aff fleske/ aff en Bederod.
Hand skal oc vel vacre sig for hastighed/ vrede for-
spnielse/ sorg/ angst/ bedrøffuelse/ tryet/ forferdelse etc. Man
skal vere letindig/ oc glade sig met sine vener/ oc bruge sag
Harpeleg/ Trøpe/ Piber/ oc andre saadane lege oc lystighed.

Tegomlig samque

Hand Efferdt at naturens leg och legomlig samquem/ som
Hand oc Hustru bedrøffue tilsamen/ gøis icke aleniste al-
le lēmer skøbbelge/ men vid den gerning vdføis oc liffens
aand/ thi er det raadeligt/ at mand bruger den maadelig.

Det v. Capittel.

Om Aareladelse.

Er som mand det føler/ at det stinger aldermest/
vere sig bag øerne/ vnder armene/ eller i Røerne
der vil forgiftelsen sig sette oc vdbryde. Thi naat
som Øernen røris oc befengis aff forgiftelsen/ diffusuer hier
nen den fra sig bag øerne. Hiertet vnder armene. Lessueren
i Røerne. Thi skal man met Aareladelse saaledis handle
som her effter følger.

Øernen
Hiertet
Lessueren

Bals
gren

Er mand hoffuen i Halsen/ eller bag øerne/ oc sam-
me menniske er offuer. p. lili. aar gammelt/ da skal mand la-
de sla hoffuitaaren offuen i albuktrogen/ eller mellem Tom-
melfingeren oc Pegefingeren/ i th fingers bred nedin saate
paa samme side som mand befengd er/ oc i saadan tid skal
mand icke anse eller acte/ om Maanen er i th gaat eller
i th ont Tegen/ om hand er ny eller gammel/ om det er
aarte eller silde.

Er Hestuelen vnder armhulerne/ da skal mand lade sla
Medianen eller en gren aff hende/ mellem Pegafingeren oc
den lange finger paa samme side som Hestuelen er.

Siden

Et Hestuelen nedre paa siden/ eller der hest/ da skal
mand sla Lessuer aaren/ eller Basilicam/ eller en gren aff
den

den / vld den lille finger.

Huicken som haffuer er i Røye / eller der neden soie / han
skal lade sla dem aare som hedet Saphena / och den er neden

Røye

vid anckelen inden paa foden. / da skal mand lade paa
den høyre side / oc icke paa den venstre / paa det at forgift-

vdi begge Røyer

telsen kand dragis fra Hiertet.

Ingen tegen

Huicken som frycter sig at haffue Pestelentze / oc haffuer
dog ingen viffe tegen / han skal lade sla Mediane / oc er det
om Vaaren / eller om Sommeren / da skal han lade sig paa
den høyre side / och om Vinteren paa den venstre. Hand
skal acte i Aareladelse / at mand drager det forgiftige Blod
fra Hiertet / oc icke til / der faare huer som haffuer er i sine
Røye / och lader nogen Aare sla paa Armene / hand kom-
mer vdi stor fare.

Haffuer nogen aareladet sig / so end hand solde nogen heff-
uelse / oc om nogen heffuelse gaffue sig tilkende effter mand
haffuer Aarelad / da skal mand strax lade sla en Aare igen
paa samme side som heffuelsen sig tilkende giffuer.

Siuglige Quindfolck som ere begaffuede met foster /
skulle icke Aareladts / so end fire eller sern Baanedt effter
at de ere bleffne siuglige / der effter maa de Aareladts / oc giff
uts Lægedom lige som andre der ere besengde. Hand skal
sette dem Kopper i den sted som de skulle Aareladts / och
hugge hul paa steden. Man maa oc sette Kopper paa vn-

Siuglige quinder

ge oc spade Bøin / om de ere offuer try eller fire aar gam-

Spade Bøin

le / men der skulle ingen hul huggis. De som aldelts siuge
skæbelige och macløse ere / de skulle icke Aareladts /

Skæbelig oc
macløse

Der som saa skeer / Da vorde de end siugere och alde-
lis macløse. De som i pyllit timer haffue verit beseng
de oc der paa soffuit / De skulle icke heller Aareladts /
Thi Naturen haffuer da drefuit forgiftelsen til en sted /
och er stadfest / Och om de Aareladts / da vdløber det
gode

Besengt oc soffnet

Legedom for Pestelentze

gode Blod oc det onde forgiffte Blod bliffuer inde igen.
 haat den som icke maa Aareladis, Den som icke maa
 aareladis / han skal lade sette sig Kopper / Surde hannem
 at sla hofuit aaren / da skal han lade sette Kopper bag vdi
 nacken, for Median paa skuldern. for Lessueraaren / paa
 lenderne. Paa knaerne for den aare som sidet vnder anckelz.

Det vi. Capittel.

Lagedom for Pestelentze.

J Eg vil her først sette oc bescriffue nogle Lage-
 domme her i vore land voge / Guilcke visselt-
 gen Hennisken beskerme for Pestelentze / och
 fattige muur bruge dem som icke formaar oc k^o
 be fræmede vdlendzke dyrebare lagedomme.

Angelice rod i Edicke lagt oc it stycke aff
 den i munden haart besligst oc it stycke lagt i en linklud
 oc der til luttet / beskermer mennisken for Pestelentze. Eller
 mand maa stode den til puluer / oc st^o lidt off same puluer
 paa it stycke b^od som bl^ot er vdi Edicke / oc det saa ade.
 Et nogen befengt met Pestelentzis kaalde siuge / eller
 met Suedesoch / eller Rosen siuge. Han skal tage it halt
 quintin aff Angelica rod sinat. st^ot til puluer / oc it quintin
 ret god Therragelse. Den haffuer mand icke Therragel-
 sen / da skal mand tage it halt quintin aff Angelice rod / oc
 try lodt vand som bremt er aff Angelice rod. Haffuer mand
 icke Angelice vand / da maa mand dricke det met Vin. De
 legge sig saa ned til at suetis / da beskerms hand aff fore
 sagde siuger. Denne lagedom er viss oc offte forsogt.

Hand maa tage Aarins Wit / hulcken aff samme
 Maackelands Wit kallie / Rod eller fre / Guilke som man
 aff denne Wit bekominer kand / et hun ferst oc grov / da skal
 hun vell sp^odis / Och D^o sin vdkrystes vel met Edicke /

lade sette Kopper

Angelica

Harou

1517 Regedom for Pestelentze bist

saar skal mand tage aff same vdkryfte Dess liii. lod Terragelse it quintin / disse skulle blendis vel tilfammen / oc gis
luncket / oc saar drickis / oc der effter skal mand sig nedleg
ge oc der paa suedis / da vddrissuis forgiftelsen. Denne la
gedom er viss oc offte forsøgt. Haffuer mand icke Therras
gelsen / da maa mand alligeuel dricke Den met Edicken /
da vddrissues forgiftelsen neder vd vid siolgangen.

Bethonie støt til puluer met Sucker blandet oc adt / er
god for forgiftelse / oc saar Hossuit vreck / som man almin
delig gierne foer / naar som pestelentze regerer. Eller mand
maa dricke om morgenen fastendis ith halt quintin met en
drick Vin / eller met vand som brent er aff Bethonie.

It quintin Entzian met lidt Ingesser och tøj Rude til
puluer støtte / oc aarle om morgenen met en drick Vin druc
ket / beckermer mennicken for al Eder oc Pestelentze.

Entzian skoren i stycker / oc en nat lagt i Edicke / oc
om morgenen it stycke til sig taget / oc ith stycke holdet for
munden / beckermer mennicken saar Pestelentze oc saar peste
lentzes onde luct.

It quintin Lospycke frø oc it quintin Teragelse tilfamen Semen lidpfler
blandede / oc det til sig taget met iiii. eller liii. skeder fulde aff
Vin oc Edicke tilfamen blandede / oc spire lit lücket gjort oc
sig nedlagt oc der paa suedit / vddrissuer veldelig pestelentzen.

Tu eller iiii. Lauerber aarle om morgene fastendis adne Bacce lauri
de ere gode / ith de styrcke hietet / disligeste den kolde massue
oc Hiernen beckermer meniske for den onde pestilentsis luct.

It stycke eller tu aff Bester vrt om morgenen faste
dis adt met Salt / styrcker den kaalde slimactige Massue
oc beckermer mennicken saar Pestelentsis onde luct.

Er nogen besengt met pestelentze / hand skal tage it quin
tin eller lit mere aff Bester vrt so er støt til puluer / oc det
skal man dricke met en drick varm Vin / eller met ith aff de
brende Vand / om huilcke her offuen faare sagt er. Haffuer
mand

Betonica

Gentiana
Zingiber
Ruta

Semen lidpfler

Astrantium

Lægedom for Pestelentze

Aristolugia
Myrica
Castoreum

Scabiosa

Ruta
Strana Juniperi
Enula campana

Ruta
Semines ruta

Acetosa

mand Theragelse / da skal den tagis der til.
Eller mand maa tage Hulurt / rød Myrke / Silber-
gel / aff huert it quintin / oc stode dem til puluer / disse skulle
suidis vdi hvidt Vin / oc vdi helten saa megen Edicke som
Vinen er / her skal mand dricke en god drick den stund der
end daruit er / oc sig nedlegge oc der paa suedis.

Et nogen befengt met Pestelentze / han skal tage Scar-
bioså den stund hun serck oc grøn er met rod oc alt / oc stode
den met Edicke / oc kryste den igennem en klud / oc tage her
til it quintin Theragelse / oc dricke denne lageds. Der efter
skal mand dricke i ni dage Vand som brient er aff denne vrt
eller oc vand huor i denne vrt er saaden. Men om mand
hand icke saa denne vrt den stund hun er serck oc grøn / da
maa mand stode den tñ til Puluer / oc dricke saa ith halt
lod aff hende met Vin oc Edicke som denne vrt er saaden i
och denne Lægedom och drick er serdelis god til den som
Pestelentze haffuer taget met hede.

Eller man maa tage tñ Rude / Eneber / Holzturt / Wal-
nøde kiertet renskalede / lige megiß aff huert / disse skulle st-
dis tilsammie met Rosen Edicke / man maa oc vel tage her
til. nogit Rosen Honing / her aff skal mand tage om morgene
en sked suld / oc da beskeritis mand den dag for Pestelentze.

Men er nogen befengt met Pestelentze / da skal man ta-
ge Dsen aff Rude thu lodt / oc ith quintin Theragelse / disse
skulle blandis tilsammen / oc luncket gñis / oc siden dricks
der efter skal mand sig nedlegge oc der paa suedis. Oc aff
denne lægedom skal mand giffue den siuge tre gange inden
firetue timer. Met for serreffne Lægedom ere mange hulps-
ne oc ere fride faare Pestelentze. Om mand suider Rude
oc Rude frø i Vin / oc dricke den / da haffuer han den same-
me dygd som forserffne lægedom haffuer.

Her eller stu blad aff Surer / rene toffne / de stund de ser-
cke oc grønne ere / oc adt / er en god lægedom for Pestelentze
Men

1517 Zegedom for Pestelentze

ic

Men om man kan icke saa de grønne oc ferske/da maa man tage de som tiurde ere/oc dem sonder giude eller spode/oc tage der til lige megit Sucker som Surene ere/ oc disse tilfær men blende/ saa bliffuer det ic kaasteligt puluer til at bruge for Pestelentzis onde forgiffte luct. De som ere komne til deris laue alder/de skulle tage her aff ic quintin/oc vinge Børn noget mindre. Denne lagedom maa huer mand bruge/vere sig Børn/eller iunglige Qvindfolck.

Vand aff Suret brent/ oc det drucket/ beskermer oc saar Pestelentze. Aqua acetosa

Et nogen befengt met Pestelentze/han skal tage støet aff Suret ith quintin støt til Puluer/oc ith quintin Therragelse/disse skulle blandis tillsammans/denne lagedom skal mand dricke met Sure vand/ eller met Scabiose vand/oc saa sig nedlegge oc der paa suedis.

Dsen aff Tormentilla druckit met Vin/ vddruffuer all Eder oc forgiffit aff menniskan/ vere sig komne aff Pestelentze/eller aff andet. Tormentilla

Et nogen befengt met Pestelentze/eller met nogen anden forgifftelig sluge/oc om han icke kand saa oc bekomme Dsen aff Tormentilla/da skal mand tage ic quintin Tormentille rod støt til puluer/oc den dricke met en drick lunctet Vin/Hand maa oc tage her til ith quintin Therragelse om mand kand den saa oc bekomme.

Tormentille Vrt oc rod vdi Vin saaden oc drucket/ gøt det samme. Och om mand tager ith quintin Therragelse her til oc drucker den met foresagde Vin/och legger sig ned/oc der paa suedis/da vddruffuis al ader oc forgiffit. Denne samme lagedom er offie forsøgt.

Børn oc fersk Malurt om morgenen fastendis ad/ eller oc Vand aff hende brent/ oc drucket/ beskermer menniskan saar Pestelentzis onde luct. Asinthrum

Malurte knopper eller blomster/ besprengde met Sale

Legedom saar Pestelentze

Grana Juniperi

Lepa

Folia querce

Folia Rute
Grana Juniperi
Mup

Salt oc nedslugede/ beskerme oc mennisken for pestelentze.
Hemten Eneber aarle om morgenen fastendis odne/ oc
der til Rierpen aff en Valnød som hassuer leget i Edicke/
om man de hassuer/lossues saare for Pestelentzes ande luct.

Hand maa tage en Løg/ oc vdhule hannem/ saa at
mand kand lade i hannem it quintin god gammel Thera-
gelse/ eller saa megit som en Haselnød kand vere/ saa skal
Hullet tilstopps igen met noget aff det som vdhulet er/ och
supbis i vaade blaar/ oc settis i hød Aske/ eller Aldmøre
oc Hullet skal vendis op at/ paa det at Therragelsen skal
ickeløbe vð/ oc naar som Løgen steger oc blød er/ skal han
vel stødis i en Høtere oc der paa ladis fire eller fem ske-
de fulde aff god Vin Edicke føre varmt giort/ disse skulle
vel giødis til sammen met siðeren/ oc siden krysses igen
nem en linklud/ da bliffuer det som er vdkrypt it sort vand
det skal vermes igen/ oc saa drickes aff den som er befengt/
oc skal nedleggis oc suedis/ da stelses han nest Guds htelp
aff denne soth oc breck. Men kand mand hassue vand aff
Hurer/ eller aff Scabiosa/ da er det bedre end Edicken.

Egeløff som vopne ere paa sommer Tenen eller quist
sturde/ oc støre til puluer/ met Sucker blandede/ oc adne/
de ere saare gode for pestelentze/ de kunde ickel nock lossues
fordi at de driffue den onde vedske aff legemet.

Hand maa tøre Rudeblad oc tage it lod aff dem/
Eneber oc stigen aff huert it hald lod Valnøde kierner re-
ne skaledede thu lod/ god Edicke fire lod/ disse skulle stødis
tilsammen/ oc her skal mand tage nogit til sig om morge-
nen/ før end mand gaar i lucten. Somme tage lige megit
aff huert/ oc handle der met som sagt er. Andre kryste den-
ne Lagedom igennem en klud/ oc lade det vdi it Glas/
oc sette det vdi nogre dage mod Solen/ oc naar som de vil-
le tage her aff nogit til dem/ da tage de aarle om morgenen
en sked fuld.

It

1517

Lagedom faar Peficentze

Geß stycke aff en Suomp ved giort vdi forscressne
lagedom / oc den holdet for Nasen / oc til den luctet / lækker
mer mennifcken faar Peficentzis ende luct.

Hand maa tage Rude / Knopperne aff Malurt / Ruta
Salute / figen / huid Senup / oc Valnøde kerner / ligmeget Balsam
aff huert / disse skulle steds tilsammen met god Rosen E Salute
dicke / eller met anden god sterck Edicke / saa at det ver Cruca
der som ith Electuarium / her aff skal mand tage til sig aar Nudes Ju glandis
le om morgenen saa meget som en spise Valnød.

Eller mand maa stode tiue Rudeblad oc tho Valnø
de kerner tilsammen met lidt Salt / oc ade her aff.

Tag tho Valnøder oc thu figen til it gammilt men
niske / helten saa meget til it vngt menniske met Salt adne
loffues oc saare.

Eller mand maa tage Holt Armeni som beredt er / Solas Armenus
ith quintin / Rosen vand fire lod / Vin Edicke thulode / dis
se skulle roris tilsammen / oc gipris lidt varmt / oc skal giff
uis den som er besengt / om hand kaster det op / Da skal
hand skölle sin mund / och tage det anden gang til sig lige
som forescreffuit staar / desligeste tredie gang / dette skal
brugis ind til den Sluge beholder det haff sig / behollet
hand det haff sig / da er Stertet icke forgiffuit.

Solas Armenus.

Solas Armenus / oc Terra Sigillata brugis offte
vdi Lagedommen thi vil ieg her lare / huorledis de skulle
rettelge beredis / før end de skulle brugis vdi Lagedom.

Hand skal tage it aff disse / huilcket aff dem som mand
vil bruge / oc stode det til puluer / oc tho det saa vdi den be
ste Vin som mand kand saa / haffuer mand icke Vin / da
maa mand tage Rosen vand / Sure vand / Malurte vand /
eller huilcket som mand aff disse kand saa / och naar som
det saa

Om siuglige Quindfolck oc Børn

der saa thoet er/oc er siuncket ned til bonden vdi gen / saa skal mand lade Vinen eller Vandet løbe der fra / och lade det siden tøjris. Saaledis skal mand her met handle tre eller fire gange/ siden skal det stødts smaat igen och beuarts vel. Quo som vil bruge her aff allene vden nogre andre Vreter/ oc om hand er aff hed nature/ da skal hand tage it quintin her aff met god Edicke / Rosen vand/ eller Sure vand/oc met lidt Vin. Et hand aff kaold nature/ da skal hand tage det met Vin allene. Saa tidt och ofte som mand vil bruge Bolas/ eller Terram sigillatam vdi Lægedom da skulle de vere tilgiorde oc beredde som sagt er.

Angelica
Tormentilla
Enula
Dictamus
Bolas Armenus

Hand maa tage Angelice Rod thu lodt/ Tormentilla/ Holtz vdt oc Diptan/ aff huert ith lodt/ Bolas Armenus try lodt disse skulle stødts til puluer oc blandts met lige megen god Therragelse/ om mand kand den bekomme/ her aff skal mand giffue ith quintin lige som førre om de andre lægedomme sagt er.

Det viis. Capittel.

Om siuglige Quindfolck oc Børn.

Aar som Pestelentze regeter / da regeter hun offuer de siuglige Quindfolck som ere begaffuede aff Gud met foster / Oc offuer vnge oc spede Børn/ Huilcke som icke kunde bruge nogen sterck Lægedom vden deris skade oc forderffuelse / paa det de skulle icke forladts / vil ieg her sette nogre Lægedomme som de bruge mæ vden all skade oc fare.

Et nogen Quindts persone siuglig met foster / da maa hun ade ith stycke stege Bødd som haffuer legit vdi Vin Edicke/ mand maa och giffue vnge Børn der aff fastendis.

Eller

Om siuglige Quindfolck xi

Eller hund maa æde Valnødekierter som haffue les
git vdi Vin Edicke.

Hun maa æde fastendis Quersurte rod / eller Pim / Radix Pimpinelle
pinelle Rod som er indsyldet.

Om sommeren maa hun bruge Scabiose blad / Folia Scabiose
er oc Rude / met nogen Vin Edicke. Acetose

Om Vinteren maa mand tage / figen / Tormen Rute
tilla / Pomerantier skaler / Valnøde kerner / och Rude / Larica
disse skulle stødde til sammen / och gøres her aff itz Elec Tormentilla
tuarium met Honnig oc Salt / her aff skal hun tage til sig Cortex malianrantii
om Morgenen saa meget som en god stor Hasel Nød kand
dere.

Ynge och spæde diendis Børn / dem maa mand Saccharum
giffue trediedelen aff itz quintin Huid Raff eller Huid
Brendesten / met vand aff Surer / eller met melck.

Eller mand maa giffue dem trediedelen aff itz quin Cortex Chak
tin Pomerantz skaler. Arantii

Eller mand maa giffue det Bolas som er beret som
offuen fore lert er.

Eller mand maa tage / Skalerne aff Pomerantz Cortex mali
ers Eble / brent Horte horn / Huid Raff eller brendesten aff Arantii
huer halff andet quintin Enhørning itz halt lod / disse skul Cornu Cerui
le stødde til Puluer / her aff skal mand giffue Barnit tre Succinum
die delen aff itz quintin / oc det saa ned legge atz det kand Monocerotis
Suedis.

Hand maa och giffue de Børn som ere yngre end
stu naar Jordpøgis vrtis vand / eller itzo eller tre skeder ful Aqua Fumi
de aff Angelice vand / oc om de haffue stor hede / da maa Terre
mand lade vdi samme vand saa meget Campher som itz
Byg korn weyer. Hand maa och vel giffue dem Rosen
vand / Sure vand / Forbere vand / Men ingen Vin skal
mand giffue dem. Børn som ere tolf år / dem maa mand
giffue itz halt quintin Therragelse met Jordpøgis vrtis
vand

L ii

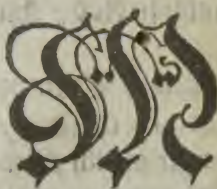
Det

Huor til mand skal lucte.

Det viii. Capittel.

Huor til mand skal lucte naar som
mand vdgaaer aff Husit.

And skal icke vdgaa om morgenen / før
end mand haffuer taget nogen aff forscreff
ne Lagedomine til sig / oc naar som man
vil vdgaa / da skal mand bruge en aff dis
se efterfølgendis Lagedomme.

Radix Libisiki

Hand maa holde vdi munden ith
stycke Løestøcke rod / desligste oc saa lucte til den.

Radix Valeriane

Eller mand maa bruge ith stycke aff Valeriane rod /
lige som her fore sagt er.

Seduaris

Eller mand maa holde vdi munden ith stycke Sedes
fer / mand skal oc om morgenen ede aff den fastendis.

Eller mand maa tage Rude blad / oc knopperne aff
Malurt / lige megit aff huert / lit Myrran / Sedesfer ith
halt quintin / Angelice rod / ith quintin / alle disse skulle
skaris smaa / oc bindis vdi en ren linklud / oc den skal leg
gis vdi blødt / vdi god sterck Edicke / oc siden skal den leg
gis vdi en liden Bøffe som er suarit aff Eneber ita / den
skal bæris vdi haanden oc der til luctis.

At mand lucter om Vinteren til Bibergerel loffuiss saare.

De andre Lagedomme til hilleke mand skal lucte
de ere offuenfaare bescreffne vdi atskillige steder.

Vdi Apoteken findis til købs nogre besynderlige Eble
glorde aff atskillige velluctendis dyter oc Gumer / de mue
de rigt købe / oc lucte til dem / om de icke nops met for
screffne.

Det ix Capittel.

Lagedom for de rigt.

Her

Er vil teg sette och bescriffue nogle Læge-
domme faar de rige oc formaendis, som ic-
ke ville lade dem nogre met forscriffne simple
oc ensoldige Lægedomme / som her i baare
Land voge / huilcke huer mand met en rin-
ge ting oc bekaafning kand beköme. Disse
Lægedomme maa mand bruge baade til for-
uarung / at mand skal icke bliffue befengt / disligiste och om
nogen befengis at boydriffue forgiftet met. Disse mue de
selff gøre / eller oc lade dem berede vdi Apoticken saaledis
som her nu efftersölger.

Om morgenen for end mand gaar vd vdi Lucten /
skal mand tage til sig tho eller tre Pestelentze Piller. Thi
de purgere factelig oc langsommelig / styrcke alle Lemmer /
bekerme for forgift / oc lade icke vedcken raadne / oc disse
Piller göris saaledis.

Mand skal tage Aloes Citrint ith halt lodt / Myr-
rhe / Saffran / aff huer it quintin / disse skulle stöds oc her
aff skal göris Piller / met den beste Vin som mand kand
saa. Somme tage her til lige saa meget Bolas / som de
haffue Aloes / oc nogit Mastix.

Eller mand maa gøre samme Piller saaledis. Mand
skal tage Aloes ith halt lode / Gummi Armoniaci oc ith
halt lodt / Saffran ith quintin / disse skulle stöds til smaat
puluer / och her aff göris en god Dey met god Vin / oc saa
her aff göris Piller / huer saa stor som en søye Ert / her aff
skal mand tage til sig ith quintin.

Andre de gøre disse Piller saaledis. De tage Aloes
stöt til puluer try quintin / Myrrhe / Saffran / Mastix /
aff huer it quintin. Her aff gøre de Piller met Vin som
sagt er. Aff disse skal mand tage huer dag naar som Peste-
lentze regerer sin eller otte och den som er befengt / skal tage
ith quintin met det snariste. Disse Piller ere saare gode /

L iii

Thi

Aloes citrint

Myrrhe

Crocus

Aloes

Gummi Armoniaci

Crocus

Aloes

Myrrhe

Crocus

Mastix

Lægedom faar de rige

thi Aloe vddrager al vnaturlig vedste / Safran styrcker
 Stertet / oc gø: gaar Blod. Myrtha renser Hoffuedet / oc
 beuarter det gandske Legomme / at inted skal der vdi forful-
 dis / Mastix renser Mastuen aff al slimged.

**Theriac Andros
machi**

Denne er oc vdi oc forfaren Lægedom / mand skal
 tage til sig aatle om morgenen ith quintin Theragelse An-
 dromachi / om Sommeren met Rosen vand / eller met Su-
 re vand. Och om Vinteren met Vin som blandet er met
 Scabiose vand / eller met Carde benedicta vand / eller met
 vand aff Hiertens fryd / och her paa skal mand faste vdi
 sex eller sin timer. Denne Lægedom maa oc giffuis met
 Angelice vand lige som før er sagt.

Myrridatum

Myrridatum saaledes bruges som om Therragelsen
 sagt er / et och en viss och forfaren Lægedom. Men vnge
 menneske skal mand iche giffue mere end ith halt quintin /
 aff disse tuende forscressne Lægedomme.

**Aloes
Myrrha
Agaricus
Rosa barbarum
Sandalum
Rosa purpurea
Corrallus
Diptamus
Gentiana
Feduaris
Tormentilla**

Et mand maa tage Aloes ihu lod / Myrthe /
 Safran / aff huert ith halt lode / Agarici preparati / Rha-
 barbarum / aff huert ith quintin / Sandel rødt oc gul / Røde
 Rosen / Corril / aff huert ith quintin / Diptan / Entzian /
 Zedese / Tormentilla / aff huer ith quintin / her aff skal
 gøris Piller met Syrupe / Acetositatis Citri / saa store at
 tre aff dem vepe ith quintin. Aff disse Peller skal mand ta-
 ge en om afftenen naar mand vil gaa til sengs / til en beua-
 ring mod Pestelente / oc den som er besengt / skal tage tre
 aff dem met det snarste.

Denne er oc en kaaftelig dyrebare Lægedom / huilke
 ken kysker Maximilianus plepde at bruge / den styrcker
 Stertet / oc beskermer mennisket for forgiftelse. Och er no-
 gen besengt met Pestelente / da vddrisses den / om hun
 brugtz vdi tide / før end Ederit tager offuer haanden / som
 er inden tolf timer / oc skal saaledes gøris.

Mand skal tage ihu ny stort Egg / oc gø: ith lidet sul-
 der offuer / oc lade det huide løse vdi siden skal Eggst syl-

1517 Regedom Paar de Rige xlii

les fult aff vstet Saffran/oc hullet skal lyckes igen met en
skal aff itz andet Eg/saa skal det stegis langsommelig/ind
til skalen bliffuer sortactig/ dog skal mand vel til seer det ic
ke forbrendis/ Siden skal det sigdis smaat vdi en Mortere
met skal oc alt ind til skalen intet mere krendis/ saa skal mäd
tage saa meget Huld Sennep som Egget veyer met Saff/ **Crucis**
ran/ och smaat stöt til puluer. Der effter skal mand tage **Diptamus**
Diptanum/ Tormenillam itz quintin aff huert/ **Ruces**
Domice aff somme Trane øyen kaller/ de skulle filis smaa **Tormenilla**
met en sil/ itz de lade dem icke sigdis smaa / itz quintin/ **Ruces domice**
Angelice rod itz halt lod Quersurt/ aff somme Backe rod **Angelica**
kaller itz quintin/ Zedeseer halt andet quintin/ **Dimpinella**
quintin/ alle disse skulle sigdis til puluer. Siden skal mand **Sedaria**
tage saa megen god Therragelse som alt dette forscressne **Lampyris**
veyer/ oc skulle blandis til haabe oc sigdis vel tilfämen i en
Mortere i tso timer/ saa at det bliffuer som it ret Electuarii
bör at vere/ oc siden skal det gemmes vdi itz rent kar/ den
ne lagedom kand foruatis vdi ppp. aar lige god. Her aff
tager it mēnske som karscht er saa megte som en Haselnød
er met Vin/ da bliffuer hand fri den dag for Pestelentze/
Ben den som befengt er/ hand skal tage itz quintin der aff
met Vin som blädet er met Cardabenedicte vand/ om siu
gen tager nogen met kylde. Tager hun met hede/ da skal de
giffuts Sure vand/ met Rosen vand/ som er blandet met lit
Edicke/ siden skal den siuge legge sig ned/ oc saa suedis der
paa i fem eller sep timer. Vnge menniske som ere. pb. aar/
oc ind til de bliffue. pp. aar/ skulle giffuts it halt quintin. **Nuclei Juglandis**
Eller man maa tage gode sercke Valnødder smuckte rre **Ficus**
skaleder. pp. gode sercke stigen pb. Rude/ Balurt/ aff huert **Ruta**
en hand fuld/ läg oc tring Hurlurt/ aff huert it lod **Abspntheum**
tilla Dimpinella quersurt kaller/ Diptan/ lauerber rene skale. **Aristolugia**
de aff huert halff tredie quintin/ **Centiana**
huert it quintin/ Det Ben som findis i Gloze Gieriter itz **Daler ana**
quintin/ Bolt armeni/ **Terra sigillata** aff huert iii. quintin **Terra sigillata**

Crucis

Diptamus

Tormenilla

Ruces domice

Angelica

Dimpinella

Sedaria

Lampyris

Nuclei Juglandis

Ficus

Ruta

Abspntheum

Aristolugia

Longa et rotunda

Diptan

Bacce lauri

Centiana

Daler ana

De de corde cerui

Bolas armenius

Terra sigillata

Regedom for de Rige

Macis
 Cinnamomum
 Cardopfelt
 Aloes
 Seduaria
 Grana Junipert

Dupkatesbloiminet / Canelebarck / Neglicker / aff huert itz
 quintin / Dastip itz halt quintin / Paradise træ / Zedese /
 aff huert itz quintin / gode ferke Eneber. try quintin / alle
 disse skulle stødis til puluer / saa skal mand tage her til try
 lode god Therragelse / Rosen Edicke itz lode / Vin sep lode /
 Salt itz quintin / disse skulle blandis oc vel stødis tilsam-
 men / saa at det vorder itz Electuarium / her aff skal mand
 huer anden dag tage til sig aarle om morgenen saa meget
 som en halsel Nød er stor til / oc siden der paa faste sem el-
 ler septimer.

Ruta
 Salua
 Pimpinella
 Gentiana
 Cardamomum
 Grana Junipert
 Nuclei Juglandis
 Succ lauri
 Tormentilla
 Solas

Eller mand maa tage Rudeblad en haand fuld / Sal-
 ule en halff haand fuld / disse skulle vel tørris saa at de kun-
 de stødis til puluer. Queseurte rod itz lode / Entzain itz
 quintin / Cardamomer itz lode / Eneber thu lode / Valnød
 de kerner ren skalede thu lode / Lauerber itz lode / den rod
 Columbrina itz halt lode / Tormentille rod it halt lode /
 Solas itz lode / alle disse skulle stødis til puluer / oc mand
 skal tage her til Therragelse thu lode / Rosen Edicke itz
 lode / disse skulle stødis oc blandis vel tilsammen. Her aff
 skal man tage om mornen saa meget som en halsel Nød er
 stor til / och siden skal mand der paa faste vdi tre eller fire
 timer / oc denne er en god viss forfaren Lagedom.

Taar dem som ere
 vade til Brendevin
 Seduaria
 Angelica

Eller mand maa tage Brendevin som brent er aff god
 Vin en halff paat / her vdi skal ladis fire lod ret god Ther-
 ragelse / Zedese / Angelica / aff huert itz halt quintin smaa
 støt til puluer / disse skulle saa staa vdi nogre dage. Her aff
 skal mand tage tho eller tre taare / och dem holde nogen
 stund vdi munden / oc siden ned sluge dem / man skal oc stry-
 ge / her aff vdi Nase bozerne / søt mand gaar vdi Necten.

Solas
 Terra sigillata
 Corallus rubens
 Cortex Citri
 Seduaria
 Crocus

Eller mand maa tage Soli Arment itz halt lode /
 Terre sigillate / rød Correlsten / aff huert itz quintin / Bar-
 ken aff Citro / Zedese / Daffean / aff huert it halt quintin /
 Rosen

Er nogen befengd

riiii

Rosen Zucker aff røde Rosen tolf lodt / Syrupus acetose
 cirtt p lodt / alle disse skulle sigdis vel tilsammen / her aff
 skal mand tage itz quintin til en foruarung met Vin / eller
 met Rosenuand / eller for sig self / om mand kand ick faa
 disse / oc densom befengt er / skal strax tage itz quintin der
 aff / oc itz quintin god Therragelse / oc mengt det vel met
 Scabiose vand / Sure vand / eller met Rosen vand / oc
 strax legge sig vdi sengen at hand kand suedis.

Saccharum
Rosarum

Eller mand maa tage Campher itz halt lodt / Inge
 fer itz lodt / det ben som findis vdi Giorre Herte / Diptan /
 Tormentilla / aff huert itz quintin / Doronici / det er Tra-
 ne øyen / smaat filede itz lodt / Euphorbium itz quintin /
 god Therragelse itz lodt / alle forscressne skal sigdis til pul-
 uer / och blandis vel tilsammen met Therragelsen / her aff
 skal mand gissue den siuge itz quintin met Vin / eller met
 itz aff de vand som offuen faare ofte om talit er.

Camphora
Zincker
De de corde Lerut
Diptamus
Tormentilla
Doronici
Euphorbium
Theriacia

Eller mand maa tage Doronici / det er Trane øyen
 smaa filede / Bolas Armenus / Diptan / Terre sigillate /
 Tormentilla / aff huert itz lodt / Stertenfyds blad / Suer
 aff huert en halff haand sulds / Safran Bloes tra / aff huert
 itz quintin / god Therragelse saa megit som alt forscressne
 veyer / disse skulle tilsammen blandis / her aff skal mand
 gissue itz quintin met Vin / eller och nogit aff offuen faare
 scressne vand.

Doronici
Bolas
Diptamus
Terra sigillata
Tormentilla
Willissa
Acetosa

Det x Capittel.

Er nogen befengd huorledis der
 kand forfaris.

Aff disse tegen kand mand forfare om nogen er be-
 fengd. Om mand fornercker sig at vere hoffuen
 vdi sine Røer / Hals / eller vnder Armhulerne /
 eller och vdi ørerne / eller paa nogen anden sted.

Om hannent stunts at der preget oc stinget alle beyne vdi
 hannem.

C v

Er nogen befengt.

Hannem. Om hand formercket stor hede induortis/ oc der
til haffuer tprcke oc tprst. Dog saa oc mange Pestelente
met stor kuld. Naar mand siuntis at ville suede och kand
dog icke suedis. Om mand begynder snarlige at saa en
suar aandesang. Om mand formercket Hoffuituerck / thi
der sielden begyndis Pestelente vden Hoffuituerck. Stor
begering til soffen / men somme haffue saa stor hede oc for-
gift vdi dem at de kunde inted soffue. Naar som opene
foruandlis oc skifte farffue. wseduanlig smag vdi munden
som er besck eller sur. Om mand bliffuer suar oc wbequem
til at tpre sig. Disse ere de almindelige Tegen aff huilcke
mand maa kende om ich Wenhiske er befengt. Endog der
findis oc saa mange andye Tegen.

Det xi. Capittel. forlige onde Tegen.

Disse ere farlige Tegen / om mand ofte kaster
op eller spyer / Om mand faar at skillige farff-
uer vdi Ansietet / bespynderlig om der eliffuer
blaat eller suort. Om mand sueder ofte kaal-
der sued / Om nogens Aande / eller andet som
naturlige fra Wenhisken goar lucter ilde. Om Krampe
tager nogen.

Det xii Capittel.

Huorledis der handlis
skal met den som
er befengt.

Huileken

Wilcken som formercket sig at vere besenget
aff forscreffne Tegen. Hand skal met det el-
ler første begere hjælp och trøst aff Gud vdi
Stimmerige (thi at Pestelenze er en besyn-
derlig Guds straff / som førre sagt er). och
naar hand det gior haffuer / da skal hand
strax aareladis / paa de steder som offuen fore
idet femte Capittel screffne staa om saa er ath hand er
septen Aar / siden skal hand tage en aff de Lagedeminer til
sig som offuen fore oc screffne staa / huilcke mennicken faar
Pestelenze beskerms / skal sig saa nedlegde / och hylle vel
paa sig at hand kand suedis vdi fire eller fem timer / eller
oc lengre / om hand det taale och fordrage kand / och hand
skal vel voete sig saa / at hand kaster icke Kladerne aff sig /
saa at Luften rører hannem / paa der ath sueden icke igen
ind slaas til de lemmer fra huilcke hand er vddressuen / Oc
naar hand haffuer suedet / skal sueden aff tørris met var-
me Linklude / oc de Lagen paa huilcke den Siuge laa skal
le borttagis / oc rene leggis vdi steden igen.

Och om den Siuge kand icke suedis / da skal mand Icke kand suede
suppe bede Tegelsene vdi Linklude och legge den vnder
sengklæderne til den Siuge / en aff dem skal leggis mod
Bryffet / oc den anden neder vnder fødderne.

Eller mand maa lade het vand vdi Vinflasker / och
het met handle som sagt er.

Hand skal oc voddgøre ith stykke aff en Suamp vdi
Rosen Edicke / i huilcken lidt Saffran er lagt / oc den skal
hollis for den Siugts Nase / der styrcker den siuge megit.

Eller Hand maa tage Ofen aff Rude / oc blande den Succus Rufe
met Rosen Edicke oc lidt Campher / oc bruge det som sagt Aetum Rosarum
er / denne lagedom styrcker Hjertet saare vel. Campora

Naar som den siuge haffuer vel suet / oc er bleffuen kaald Tørster den siuge
igen / oc hand da saare tørster / da skal mand giffue hannem
derne

Er nogen Befengt

Aqua Rosarum
Acetose
Borraginis

Denne drik saaledis til gjort. Mand skal tage Rosen vand Sure vand / lige megit aff huert / Boras vand helten saa megit vdi disse Vand skal sønder vrides / itz halt lodt Rosen Zucker / oc Terragelse tredie delen aff itz quintin / her aff skal mand giffue den siuge nogit vdi tre eller fire dage om morgenen føre lit lunckit gjort / och der paa skal hand faste vdi tre timer. Aff denne Lagedom styrckis Stertet / oc driffuer det onde der fra.

Stertet styrcke

Aqua Rosarum
Acetose
Borraginis
Acetum Rosarum
Crocus
Camphora

Denne Lagedom styrcker oc Stertet saare vel. Mand skal tage Rosen vand tolf lodt / Sure vand / Borase vand / aff huert sep lodt / Rosen Edicke fem lodt Safran saa megit som en Blaffert kand depe Campher saa megit som sem Byghorn depe / disse skulle vel tilsam men blendis / her vdi skal voddgørte en fire hørnit linklud som er en spand lang / och den skal leggis paa det densire Byst lunckit / och den skal saaledis der paa ligge vdi itz timer. Men vil den siuge ade noget føre / da skal samme linklud afftagis / oc tho timer efter at den siuge haffuer adt skal den igen paa leggis.

Ederit vdi at drage

Naar som den siuge haffuer vel suet / da skal mand tage vnge Høns / eller och vnge Haner / och plocke stierene vel aff dem hoff Artzen / oc siden vride samme sted vel met Salt / saa skal mand holde samme sted aff Høns eller Haner paa Pestelentzens Byld indtil atz Hønset eller Hanen dø. Naar som den er død / da skal mand tage en anden / och den bruge som sagt er / io flere saaledis dō / io bedie det er / itz de drage aderit til dem. Dette met Hømerne eller met Hanerne maa brugis til vnge oc spade Børn som ere befengde met Pestelentze / her met ere mange hulpe som haffue verit befengde met Pestelentze.

Der efter skal mand tage gode Egler som tagne ere vdi ferske Sør (vdi huilcke mange frøer ere) som ere rinde

tringe røde eller leuerfarffuede / och haffue sinna Høffue /
 hand mand saa disse / da ere de best / disse vddrage det onde
 Blod / thi de det aff naturen haffue / ath de heller vddra-
 ge det onde Blod / end det gode / før end de settis paa ster-
 den / skal steden gnides met Salt ind til den bliffuer rød /
 och siden thois met lunctet Vand / Och saa skal samme
 sted synpris met gaat Blod aff en Hønne eller Due / saa
 henge Eglene des bedre vid. Och naat som mand vil ath
 de skulle ick lenger drage / da skal mand kaste Salt eller
 Aske paa deris Høffue / da falle de fra steden. Det er och
 gaat ath mand setter en Koppe paa samme sted igen / paa
 det at det onde Blod som igen inde er bleffuit kand vddra-
 gis. Oc om det ville bløde formeget / oc Blodet ville ick
 stilles / da skal mand blende Gallas til Puluer / och strø Gallas
 der aff paa saart / da stilles det.

Der effter skal den Sluge rensis eller purgeris met
 Clistere bag ind / eller met andre Lægedomme som pur-
 gere oc stolang gior.

Det xiii. Capittel

Om Høffue / eller Peste-
 lentze Syld.

Søst skal mand gior all sin flid der til ath for-
 giftelsen kand vddragis som sagt er. Mand skal
 ick heller legge paa Sylden Repercussua / det
 er kolde ting / thi forgiftelsen driffues der aff ind
 til Hiertet. Men mand skal legge dette Plaster
 paa Sylden huleket som vddrager forgiftelsen.

Tag en Løg / och gör ith hul vdt hannem / oc op-
 syld Hullet vdt gen met Therragelse och sigor Enzian /
 sy saa

Om Pestelentze Byld

Entzian / gøt saa hullet til igen / vñd samme Løg vdi blom-
er / och fleg hannem vel vdi hed Aske eller Gldmørie / skal
och stød hannem siden vel med det som vdi hannem er / oc
bint hannem paa Bylden / Och naat som Byldens for-
giftelse er vddrogen / leg hannem med den Smørelse som
gør er i Honnig / Bygmel och aff Egge blommer. Eller
løn mand selff vil / oc som huer best stundis.

Aqua Rosarum

Da det at den onde for giftetge Vedske som er vdi
Bylden skal teke videre vdsprede sig / da skal mand tage
Rosen vand tho skeder fulde / Vin Edicke en sked fuld /
her vdi skal røris noget Volas / her aff skal smøris om
kring Bylden.

Plasterne eller andet hues som mand bruger til
saadanne forgiftetge Bylder / de skulle offte fornyes / der
skal oc vere i th spie hul mit paa plasterit / paa det at den
onde forgiftetge damp kand dragis der vd. Oc om mand
haffuer teke brugit Galer som ieg offuen fore lede / da
skal mand teke forhale med Pestelentzis Byld / och røff-
ue saa lange til hand blødis aff sig selff och der gaar hul
paa hannem. Men mand skal paa tredie dag / eller paa
den fierde hugge hul paa hannem / oc hannem siden ren-
se och lage som offuen saare sagt er.

Assintian
Ruta

Mand maa tage Malurt / Rude / lige megit aff
huer / oc støde disse til puluer / och blande dem med Men-
niske Møg eller skarn / saa megit skal der aff tagis lige
som Vriene ere store til / her aff skal gøris plaster / oc leg-
gis paa Bylden / da gaar der snart hul paa hannem. St-
den skal mand smøre Smør paa i th Linklade / och legge
det paa hullet / dette skal offte om dagen fornyes otte eller
thi stunde / oc dette skal brugis al den stund der er røde vdi
Bylden / oc siden tillegis som føre sagt er.

Eller

Om Pestelentze Spld

rbitt

Eller mand maa tage Blommen aff itz Eg. oc røre den vel met Salt / och den paa Splden legge / och huert time skal det fornyes.

Eller mand maa legge paa Splden Huid Lille rod

Hand maa tage stigen och Rusiner som gode ere / aff huert itz lodt / disse skulle stödis vel tilsammen / her til skal tagis itz quintin Salapeter stöt til Puluer oc blandis der islant / her aff skal göris Plaster met Olte aff Camille blommer / oc dette skal leggis varmt paa Splden.

Hand maa stöde Spilde blad oc Senup. tilsammen och legge det paa Splden.

Hand maa blande Surdey met Liffesbons Olte / oc det paa legge.

Eller mand maa gøre en gröd aff Guedemiel och Honnig / oc aff en fegter Lög / oc dette paa Splden legge / dette Plaster er ofte forlögst.

Om nogen forferdet sig der aff och mand hugger eller brender hul paa saadanne Splder / da skal mand tage Gose mæg oc blande det met Liffesbons Olte / oc legge det paa Splden / da gaar der hul paa hannem.

Om mand haaffuer stor pine vdi saadanne Splder / da skal der icke leggis paa den Lægedom som tilsammen drager / men den som mod gøt och pinen stiller / thi pinen drager den Hætte siff tilsammen. Men mand skal voddgøre Somuld eller en Suomp vdi Liffesbons Olte / Olien føre lidt varm gjort / och den paa fieden legge.

Eller

Oleum olivatum

Om forgiffte oc Eder

Eller mand maa: vdd gñe en Suomp vdi Vand
huor vdi Lammille blommet saadæ ere / och den passelig
dartin paa legge.

Det xliii Capittel.

Forgiffuis nogen met
Eder.

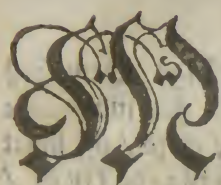
En kaanft atz forgiffue hin anden mee
Eder bruges (Gud vere loff) selden
vdi disse Land som spore sagt er / Men
om saa skede / atz nogen bleffue forgiff-
uen (der Gud naadelig affuende) Atz
mand da kunde vide / Huorledis mand
hannem hielpe skulle / vil ieg her och no-
get der om røbe / oc først skal mand vide atz der ere man-
ge atskillige Lagedomme til / Gaande enfoldige och tilsam-
men satte / Hvilcke mand maa bruge om nogen bliffuer
forgiffuen met forgiffte oc Eder / Hvilcke som Ederit bort-
tage / om de bruges vdi tide søj end Ederit tagit offuet
haand / oc serdelis tiæne disse effterfølgendis her til / Rude-
Diptan / Tormentilla / Enzian / krusemynte / Hiertens
fryd / Terra sigilla / Solas Armenus Trane øyen Do-
roncti kallede / Lauerbet / kreffueters øyen / figen / Val-
nødder / Hul vrt / Holtz vrt / aff somne S. Elline rod
kaller / Jord humle / Peberrod / Alle disse fornessinde for-
driffue Eder oc forgiffte aff derts rette nature / Huorledis
disse skulle rettelig brugis haffuer ieg her offuen fore giffuit
tilkende der som ieg haffuer handlet om Pscilenzes Eder
oc forgiffte.

Disse til sammen satte lagedomme fordriffue forgiffte
och Eder / oc de findis vdi Apotecken beredde / Therraz
gelse / Andromacht / oc Galleni / Metridatum / Aurea
Alex.

Det rb. Capittel.

Om mand redte at mand haffuer
taget forgifft til sig.

En nogen at hand haffuer tagit forgifft
oc Eder til sig / da skal hand giffue god
act der paa / om forgiftelsen haffuer ve-
rit off hed eller Kolder nature. Haffuer
den verit off hed nature / da et den sin-
gls Tunge ror oc resinis / och haffuer

Forgifft off hed
nature

stor thist / oc vorder mactløs / och faar sting til Gierter /
deris saare / stunden faar mand oc stor bugløb.

Lagedom.

Fornemmer nogen soze sagde Tegen / da skal hand
strap tage Solas oc Terram sigillatam / oc slippe disse til
puluer / oc dricke her aff iij quintin met Sedemelck / och
siden skal hand bruge en drick som ggr aih spr / Da gaar
Ederit fra hannem.

Haffuer Ederit verit aff kold nature / da haffuer alle
hans Lemmer / oc krampe tager hannem / och Tungen
blistuer kaim / saa at hand kand icke vel tale.

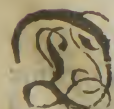
Forgifft aff kold
nature

Lagedom.

Hand skal strap giffue den Sluge iij quintin ret
god Therragelse / ellers dør hand aff forgiftelsen.

Det rbi Capittel.

Forgifftige diur och orme huorledis
de skulle fordriffis.

Et sker tit och ofte at forgifste orme giffue dem
ind i en mands huff och boltig / eller oc vdi hans
gaard och haffuer / oc paa den sted som mand ider-
lige gaar och handler / och de forgifftue mangan mand met

D

deris

Hugorme Ring

deris forgiffte oc Eder / stundem met deris stun / stundem
bide oc stinge en / stundem vdspe de deris forgiffte och E
der vdi kar och sad som mand haffuer sin mad och drick
vdi / stundem for giffue de en met deris aande och onde
lue

Lagedom

Rufa
Galbanum
Loinu Lerut

Vil mand fordriffue saadanne forgiffte Orme och
Diur aff sin bolig / hus eller gaard / da skal mand tage
Rude / den gamint Galbanum / oc Horte Horn / aff huer
en haand fuld / her aff skal mand gore en rög / da fly de /
vere sig Hugorme / Palet / Scorpion / Ederkoppe. etc.
Hvor som mand planter Rude och Benedicte vrt / vdi
komme icke forgiffte Orme.

De rige och store Herrer de skulle haffue vdi deris
gaarde oc haffuer / Paafugle / Storcke / Traner / The
at alle forgiffte Diur fly for disse aff tet natur.

Det xvii. Capittel.

Bides nogen aff en Hugorm.

BLiffue nogen biden eller stungen aff no
gen Hugorm eller Snog / da skal mand
tage vinge Haner eller Høns / och holde
dem paa steden / och der met handle lige
som om Pestelentzes Bild sagt er. Och
naar som mand haffuer bruger Hanerne eller Hønsene /
siden skal der settes en koppe paa steden / och lade den vdi
drage aderit / der effter skal mand gore en Smørelse / och
her met skal saarit smøris / mand skal oc gore plaster aff
samme Smørelse / oc legge det paa saarit.

Galbanum
Serapenum
Myrrha
Risi fetida
Oppoponacum
Piper
Sulphur
Kuta

Mand skal tage disse gummer / Galbanum / Seras
penum / Myrrhe / Asam scitidam / Oppoponacum / Peber
Sael / Rude / ligemeget aff huer / disse skulle stødis til pul
uer / oc

151
Forgiftige Diurs bld **xix**

uer / oc blendis met Vin / saa at det woerdt til en Sing-
relse / oc brugis som sagt er.

Om den som sungen er dicker en god drick Vin
Edicke / da giffuer aderit sig vdi.

Hand maa oc vel bruge de Agedomme som her
offuen fore vdi denne Boges vi. Capittel scressne staa / ist
de vddiffue forgift oc eder.

Det xviii Capittel.

Ederkoppes sting.

STinger en Ederkoppe nogen / da skal saartt sing-
ris met Osen aff Endiuta / och siden skal mand
holde ich kalt Jern paa Saartt.

Det xix. Capittel.

Om Bi och Stenise.

Her oc Bremser de haffue en forgift vdi dem / och
om de stinge nogen / da skal mand strax holle it kalt
Jern / eller en kolder stein paa steden. Siden skal man
tage Bolas oc Campher / oc rore disse vel tilsammen met
Rosen vand / oc singre der aff paa steden som stungen er.

Roden aff den Ratost Altea kaller / sipt met Edicke
oc lagt paa saartt / hilper strax.

Det xx. Capittel.

Bides nogen aff en Kat.

BOrder nogen biden aff en Kat / eller aff en Affue /
da skal mand blande Hønse mæg oc Bolas tilsam-
men met Olie aff Bynte / der aff skal legges paa
steden som er biden.

Det xxi Capittel.

Bides aff Røire.

D //

Vorder

Forgiftige Durs bid.

Dider mand biden aff nogen Røtte / der
er saare farligt. Da skal mand tage en
Tosse / oc legge den vdi en Ny Lerpotte
och brende den til puluer / aff det puluer
skal strøes vdi Haare / Samme puluer
maa oc brugs til andre saadanne forgiftige bid.

Det xxii. Capittel Om ic fastendts menniske bider nogen.

Dider nogen biden aff ic fastende men-
niske hullcket oc saare farligt er / thi der
aff vope onde forgiftige Bylder / paa
saadanne bid skal legges den Lagedom
som offuen fore om Harte bid screffuit
staar.

Det xxiii Capittel Om nogen forgifis aff nogen Quinde.

Affuer nogen Quindts persone det saa skicket och
gtozt met kaanst / at mand skal ingen elske vden hen-
de allene / oc om mand vil gøre hendts konst til intet /
Da skal mand saaledis handle.

Mand skal tage Peiler och Jord humle / aff hært
ic quinten / disse skulle stødis til Puluer / och druckes met
vand som brent er aff Stierens stryd / och mand skal henge
ic støcke aff en Segelsten om halsen / saa at hand henger
paa det bare Byst.

Margarite
Oppektion

Magne

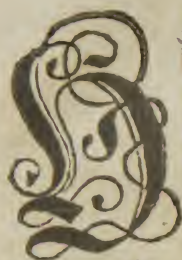

1517
Haffuer nogen edt forgiffte

xx

Det xliiii. Capittel.

Haffuer nogen adt forgiffte
roddet Rød.

Haffuer nogen adt noget roddet Rød / eller
rodden Rød / da skal mand komme den til
at h Sør som det adt Haffuer / der effter skal
mand giffue hannem at h dricke Vin oc Pe-
ber blandede til sammen.

Het i disse Riger och Land borge och
atskillige Stæder Væter och Rødder / huilcke
som forgiffte oc ader i dem Haffue / oc om ieg scriffue dem
het / maa velske at h der tore vere de til som dem motte van-
bruge oc forgiffue nogen der met / thi vil ieg lade dem fare
paa denne tid / oc het met ende hues ieg om Pestilente oc
ander eder scriffue vil.

Der som mand elsker oc frycter Gud / och paakaller
hannem met en ret fast oc stadig Tro / holder och skicker
sig effter denne min scriffuelse / Da bliffuer mand fri fra
Pestilente / och døer icke aff hende / vden saa et / at h
den evige Almetigste Gud vil serdelis haffue
hannem til sit evige Rige / eller oc
vil straffe hannem.

Printet vdt Kjøbenhavn.
M. D. Lxii.

Handwritten text block, likely a preface or introductory section.

Main body of handwritten text in Gothic script, consisting of several lines.

Second main body of handwritten text in Gothic script.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or a closing note.

1517